

Partizaninė kova Stakliškių apylinkėse 1944–1953 metais

Darius Juodis

Šio darbo tikslas – remiantis istorine literatūra bei išlikusia archyvine medžiaga, apžvelgti partizaninės kovos aspektus Stakliškių valsčiaus teritorijoje. Nustatyti konkrečius partizaninius junginius, veikusius šioje vietovėje, ir sovietų karines pajėgas, kovojusias prieš juos. Išsiaiškinti konkrečius sovietų veiksmus, kuriais siekta palaužti rezistencinį judėjimą. Taip pat nustatyti partizanų vykdytą praktinę karinę veiklą. Chronologinės darbo ribos apima laikotarpį nuo pirmųjų partizanų junginių susikūrimo iki paskutiniųjų sunaikinimo.

Konkrečiai šiems klausimams apžvelgti dar nėra skirta nė vieno išsamesnio istorinio tiriamojo darbo. Apie valsčiaus teritorijoje veikusius partizanus ir jų kovą retai užsimenama ir bendruose istorikų darbuose apie pokario Lietuvos rezistencinį judėjimą.

Darbo pradžioje svarbu apibrėžti valsčiaus ribas. Prieškario Stakliškių valsčiaus ribos skiriasi nuo dabartinių seniūnijos ribų. O būtent tuo laiku valsčiui nepriklausė Užuguosčio apylinkės, tai buvo Aukštadvario valsčiaus kaimai. 1944 m. atėjusi sovietų valdžia iš pradžių mažai keitė ankstesnes administracines ribas. 1944–1946 m. Stakliškių valsčius priklausė Alytaus apskrčiai, o vėliau – suformuotai Prienu apskrčiai. 1950 m. pakeitus LSSR administracinį suskirstymą, buvęs Stakliškių valsčius atsidūrė Jiezno rajone. Tuomet prijungtos ir Užuguosčio apylinkės, iki tol priklausiusios Trakų apskrčiai. Žinoma, partizanų junginiai nesilaikė sovietų administracinio suskirstymo ir nuolat keliavo iš vietovės į vietovę. Tai bus matyti ir nagrinėjant šią temą. Bet darbe bus siekiama laikytis aptartų administracinių ribų.

Kaip minėta, publikuotos medžiagos šiais klausimais esama mažai. Sovietmečiu Prienu rajono laikraštyje „Naujas gyvenimas“ kartais pasirodydavo propagandinių straipsnių apie pokarinio Stakliškių valsčiaus gyvenimą, skirtų kompromituoti „buržuazinius nacionalistus“ bei iškelti „tarybinių aktyvistų“, „liaudies gynėjų“ „žygdarbius“. Pirmuosius stengtasi paversti banditais, o antruosius – bebaimiais kovotojais už „tarybinį gyvenimą“. Palyginti daug tokio turinio straipsnių pasirodė septintajame dešimtmetyje¹. Tuomet ypač stengtasi kompromituoti pokario rezistentus visose sovietų Lietuvos spaudos leidiniuose. Neatmetama tikimybė, kad kai kurie šie straipsniai buvo inspiruoti vietinio rajono KGB padalinio, nes būtent šios sovietinės institucijos turima archyvinė medžiaga buvo panaudojama straipsniuose. Tokių darbų istorinė vertė, aišku, yra labai menka, nes pateiktų faktų tikrumas dažniausiai yra abejotinas. Visa tai yra tik papildoma medžiaga.

Atsivėrus KGB archyvams, atsirado naujos galimybės pradėti nagrinėti partizaninį judėjimą visoje Lietuvoje ir atskirose teritorijose. Bet dabartiniu metu lietuvių istorikai dar mažai dėmesio skiria regionų istorijai, o imasi tyrinėti bendrąją Lietuvos partizaninės kovos istoriją. Kai kuriuose darbuose galima aptikti vertingos faktografinės medžiagos ir apie rezisten-

¹ Sietuva M. Nakties ir mirties draugai, *Naujas gyvenimas*, 1965 12 21–28; Šleikus J. Ryškios pėdos, *ten pat*, 1966 08 11; Masikonis V. Ir žemė bus nuostabi, *ten pat*, 1969 08 26; 09 02 ir kt.

cinį judėjimą, vykusį Dzūkijos regione, į kurį įeina ir buvęs Stakliškių valsčius. Apie partizanų kovas rašoma Arvydo Anušausko ir Vytauto Kučinsko knygoje², vertinga šiam darbui yra autorių kolektyvo knyga „Lietuvos partizanai“, kurioje nagrinėjama ir Dzūkijos partizanų kova³, vertos dėmesio informacijos apie Stakliškių valsčiaus partizanus yra Kęstučio Kasparo knygoje⁴, o atskirų epizodų, susijusių su partizaninio karo slopinimu, galima rasti Juozo Starkausko knygoje apie sovietų saugumo pajėgas⁵.

Šiam darbui panaudoti ir publikuoti archyviniai dokumentai. Išskirtinai verta paminėti istorikų ir archyvo darbuotojų išleistą dokumentų rinkinį, skirtą Dainavos apygardai⁶. Rinkinyje publikuojami partizanų ir sovietinio saugumo dokumentai, kuriuose rašoma ir apie įvykius Stakliškių valsčiuje.

Pačių įvykių dalyvių – rezistentų publikuotų prisiminimų apie kovas šiame krašte yra mažai. Pirmasis apie kai kuriuos kovos epizodus Stakliškių valsčiuje rašė Juozas Lukša-Daumantas savoje knygoje, pirmiausiai išleistoje Vakaruose, o vėliau Lietuvoje sulaukusioje keleto leidimų⁷. Rašytinius atsiminimus paliko šio krašto partizanas Kajetonas Karčiauskas⁸.

Svarbi informacinė medžiaga darbui yra ir sovietinių saugumiečių dokumentai, kurie saugomi Lietuvos ypatingajame archyve (toliau – LYA). Trūkstant kitos medžiagos, ji ypač yra svarbi. Sovietinio saugumo dokumentai apima ne visus įvykius, bet daugelį iš jų. Be jų sunku būtų nustatyti daugelio partizanų veiklos aspektų. Žinoma, ne visa medžiaga išliko, dalis jos jau sunaikinta. Svarbūs tyrimui yra ir teritorinių sovietinio saugumo skyrių dokumentai. Tai Alytaus ir Prienų apskričių bei Jiezno rajono, į kuriuos įėjo Stakliškių apylinkės, medžiaga (ap. 3). Joje galima aptikti pirminių dokumentų apie pokario įvykius. Tų dokumentų pagrindu ruoštos ataskaitos aukštesnėms instancijoms. Taip pat papildomos medžiagos yra vadinamo NKVD-NKGB Vilniaus operatyvinio sektoriaus pareigūnų paliktuose dokumentuose (ap. 18). Juose aptinkama faktografinės medžiagos, kurios nėra kituose fonduose. Kita papildoma medžiaga tyrimui yra MGB sudarytos sekimo bylos (ap. 45), kuriose daugiausiai buvo sudedama agentūrinė informacija apie kovotojus. Dar viena dokumentų grupė yra baudžiamosios bylos (ap. 58). Čia galima surasti unikalių partizaninių dokumentų, bylose saugotų kaip įkalčių. Žinoma, iškyla visų šių šaltinių patikimumo klausimas. Dažnai negalima patikrinti čekistų pateiktos vienpusės informacijos. Jų dokumentacijoje yra daug nelogiškumų, netikslumų, detalių neatitikimų, skirtingo įvykių aprašymo. Iš dokumentų lieka neaiškūs kariniai nuostoliai, nes tikrieji čekistų nuostoliai būdavo slepiami, o partizanų nuostoliai perdedami, taip parodant savo tariamus laimėjimus. Taip pat yra tendencingos įvykių interpretacijos, nereti pasigyrimai. Iš dokumentų kartais sunku suprasti dažnai vartojamą sąvoką „banditas“. Ji galėjo reikšti ir ginkluotą partizaną, ir besislapstantį nuo mobilizacijos asmenį, ir šiaip ginkluotą žmogų ar tiesiog įtartina asmenį. Kartais sunku atsekti, ką konkrečiu atveju saugumiečiai vadina „banditu“. Kitas svarbus trū-

² Anušauskas A., Kučinskas V. *Lietuvos laisvės kovos*, Vilnius, 1991.

³ Gaškaitė N., Kuodytė D., Kašėta A., Ulevičius B. *Lietuvos partizanai 1944–1953 m.*, Kaunas, 1996.

⁴ Kasparas K. *Lietuvos karas*, Kaunas, 1999.

⁵ Starkauskas J. *Čekistinė kariuomenė Lietuvoje 1944–1953 metais*, Vilnius, 1998; *Stribai: Ginkluotieji kolaborantai Lietuvoje partizaninio karo laikotarpiu (1944–1953)*, Vilnius, 2001.

⁶ *Lietuvos partizanų Dainavos apygarda (1945–1952)*, vyr. red. J. R. Bagušauskas, Vilnius, 2003.

⁷ Daumantas J. *Partizanai*, Kaunas, 2005.

⁸ Negaliu netylėti (K. Karčiausko pasakojimas), *Laisvės kovų archyvas*, Kaunas, 1996, t. 17, p. 212–215.

kumas – lietuviškų pavardžių ir vietovardžių iškraipymai. Iš pradžių čekistai tiesiog surusindavo pavadinimus ir pavardes, užrašydami juos vien iš klausos. Todėl sunku yra identifikuoti žmones ir vietas. Reikia pastebėti, kad kovų pradžioje informacija iš viso buvo labai padrika, tik vėliau ji darėsi vis išsamesnė. Todėl sunkiausia yra nagrinėti pirmąjį partizaninį kovos laikotarpį. Norint išvengti visų šių trūkumų, būtina lyginti priešingų pusių šaltinius. Bet ne visada tai įmanoma, trūkstant pačios istorinės medžiagos. Darbe kiek galima stengtasi lyginti turimus prieštarą šaltinius.

Kaip papildoma medžiaga yra to paties archyvo padalinyje – LKP dokumentų skyriuje (DS) saugoma ir partinių organų dokumentai. Yra išlikusios medžiagos apie Stakliškių valsčiaus pirminę partinę organizaciją, strybų partinius susiėjimus. Padrikų duomenų yra apie Stakliškių valsčiaus miliciją, kurie saugomi LYA VRM dokumentų skyriuje. Bet abi šios medžiagos yra negausios ir kelia panašias patikimumo abejones.

Partizanų dokumentų apie kovas ir veiklą šiame valsčiuje praktiškai neišliko. O tai galėtų būti patikima medžiaga, padedanti atskleisti pokario padėtį. Dar viena šaltinių grupė yra gyvų liudininkų prisiminimai. Deja, tokių žmonių, prisimenančių pokario laikus, kas metai mažėja. Taip pat praėjus daugiau nei pusei amžiaus, laikas iš atminties ištrinė konkrečias datas, pavardes, įvykius. Bet, nežiūrint to, tai vis tik yra nemenka papildoma medžiaga šiam darbui.

Partizanų junginiai, veikę Stakliškių apylinkėse

Šio krašto partizanų kovos kelias nesiskiria nuo kitų šalies regionų. Kaip ir kitur, ginkluotos kovos pasirinkimo priežastys buvo tos pačios – prievartinė mobilizacija, apsisaugojimas nuo sovietinių represijų ir aiškus politinis tikslas – su Vakarų šalių pagalba atstatyti Lietuvos valstybingumą. Į ginkluotąjį pasipriešinimą įsijungę eiliniai valsčiaus kaimų vyrai. Dažnai šaukiamojo į kariuomenę amžiaus vyrai, kurie daugiausiai turėjo 20–30 metų. Valsčiaus gyventojų daugumą sudarė lietuviai, todėl išvengta tautinio konflikto pokario metais. Paprastai galima pasakyti, jog socialinė partizanų kilmė – valstiečių sūnūs. Nors sovietinė propaganda juos stengėsi pavaizduoti kaip „buožes“ ar „buožių sūnus“. Taip pat nevengė jų vadinti „fašistų bendrininkais“. Tokios pat nuostatos vyravo sovietinio saugumo dokumentuose, kuriuose kovotojų kilmė nurodyta „iš buožių“, o kartais „iš valstiečių vidutinių“. Stakliškių valsčiuje buvo nedaug stambių ūkių savininkų, todėl pokaryje socialinio klausimo aštrumo irgi išvengta. Negalime kreipti dėmesį į socialinę kilmę, skirstyti kovojančiuosius į atskiras grupes, o iš kitos pusės, po tiek metų to jau neįmanoma padaryti. Kai kada iš vienos šeimos į mišką išeidavo keli asmenys. Tarp partizanų buvo asmenų, aiškiai ir blaiviai suvokiančių savo kovos prasmę, išlaikančių idealizmą iki savos kovos pabaigos. Stakliškių apylinkėse veikusių partizanų vadas Motiejus Jaruševičius-Lakštingala po 5 kovos metų laiške rašė: „Aš pasirinkau tą kelią. Lietuvišką. Kur per amžius Lietuva kovojo dėl laisvės ir dabar kovoja“⁹.

Daugelis pirmųjų junginių susikūrė spontaniškai, vietinių gyventojų iniciatyva, o ne kam nors vadovaujant iš šalies.

Lietuvos laisvės armijos (LLA), įkurtos dar nacmečiu jungti ginkluotąjį pasipriešinimą, įtaka Dzūkijoje buvo men-

⁹ M. Jaruševičiaus-Lakštingalos 1949 m. laiškas draugui, *Lietuvos ypatingasis archyvas* (toliau – LYA), f. K-1, ap. 45, b. 1339, l. 415.

kesnė nei kituose regionuose. Bet ji suvaidino savo atitinkamą vaidmenį, buriant laisvės kovotojus 1945 metais.

Kaip matysime, Stakliškių valsčiuje galima aptikti trijų partizanų apygardų – Dainavos, Didžiosios Kovos ir Tauro – kovos pėdsakus. Toks partizaninių junginių ribų susidūrimas yra išskirtinis visoje Lietuvoje, kuris gerokai apsunkina tyrimą.

Pirmieji ginkluotų partizanų būriai valsčiuje atsirado 1944 m. rudenį, vos pralinkus karo frontui į Vakarus. Raudonosios armijos III Baltarusijos fronto junginiai šias vietas užėmė 1944 m. liepos viduryje, o jau tų pačių metų rudenį NKVD Alytaus apskrities skyrius savo ataskaitose rašė, kad Varėnos, Daugų, Stakliškių valsčiai „*labiausiai banditizmu užkrėsti rajonai*“. Likusieji apskrities valsčiai, jų žiniomis, buvo „*mažiau užkrėsti*“¹⁰. Žinios apie pirmuosius partizanų junginius buvo menkos ir gana netikslios. O ir pirmieji partizanai buvo dar palyginti silpnai organizuoti, prie jų prisidėdavo tik nuo mobilizacijos besislapstantys kaimo vyrai. Bet yra duomenų, jog jau spalio mėnesį Stakliškių valsčiuje Gripiškių kaime veikė ginkluoti partizanai. Jų vadu minimas Pandaras (deja, neiškus išlieka čekistų iškraipytas vardas). NKVD duomenimis (greičiausiai netiksliais), ši grupė susidėjo iš 11 narių*. O juos registravo Gripiškių kaimo gyventojas J. Židanavičius¹¹. Tų metų lapkričio mėnesį pažymima, kad tame pačiame kaime veikia 25 žmonių būrys (vadas J. Andrulėvičius). Tendencingai buvo stengiamasi pavaizduoti, kad šie pirmieji partizanai yra buvę „*vokiškųjų fašistų bendrininkai*“¹², kas aiškiai neatitiko tikrovės. Turbūt abiem atvejais kalbama apie tą patį partizanų būrį, bet duomenų stoka neleidžia kažką konkrečiau nustatyti. 1944 m. lapkričio mėn. NKVD ataskaitose paminima dar kita tose apylinkėse veikianti 18 žmonių grupė**, vadovaujama Prano Proškaus¹³. Tai buvo pirmieji valsčiaus gyventojai, stoję į kovą prieš sovietų valdžią. Jie dar nepriklausė stambesniems partizanų junginiams.

1944–1945 m. žiemą Stakliškių valsčiuje pasirodė partizanų būriai, kurie sudarė besikuriančios Tauro apygardos pradžia. 1944 m. rudenį vadas, slapyvardžiu Beržas, subūrė Butrimonių, Aukštadvario ir kt. valsčių partizanus. Netrukus, žuvus Beržui, vadovavimą perėmė Vincas Rūkas-Aras (gim. 1925). 1945 m. sausio mėn. šis būrys vienijo apie 40 partizanų, kurie buvo padalinti į Dobilo ir Antano Milenkos-Balandžio (gim. 1915) skyrius¹⁴. Nežinia, ar apie juos kalba ir NKVD kariškiai. Jų raštuose pažymima, jog 1945 m. egzistuoja 43 „*banditų*“ grupė (kitur pažymima, kad 20), kuri veikia apie Alšininkus ir Medžionis. Įtariama, kad pastaruosiuose kaimuose jiems padeda Aleksandras Litvinskas, Juozas Litvinskas, Vincas Guminas, Konstantas Meciukas, Juozas Me-

¹⁰ NKVD Alytaus apskrities skyriaus viršininko mjr. Černyšev 1944 m. spalio 30 d. raštas LSSR NKVD komisariui J. Bartašiūnui, *Lietuvos ypatingasis archyvas* (toliau – LYA), f. K-1, ap. 3, b. 803, l. 43, II pusė.

* Pagal NKVD dokumentus grupę sudarė Jonas, Vytautas, Andrius Ignatavičiai iš Kristapiškių, A. ir J. Šimanskiai iš Šilalio k. (?) Adomas Židanavičius, J. Andrulėvičius, Juozas Židanavičius, Tamulionis, Smolevskas (?), V. Šimanskas.

¹¹ NKVD Alytaus apskrities skyriaus viršininko mjr. Černyšev 1944 m. spalio 30 d. raštas LSSR NKVD komisariui J. Bartašiūnui, LYA, f. K-1, ap. 3, b. 803, l. 45.

¹² NKVD Alytaus apskrities skyriaus viršininko mjr. Černyšev 1944 m. lapkr. 11 d. raštas LSSR NKVD komisariui J. Bartašiūnui, *ten pat*, l. 45.

** Grupę sudarė 4 broliai Rengaičiai (?), Kazys Proškus, Brazikaitis, Pranas Cikanavičius, Petras Cikanavičius, F. Kurmanovičius, o 11 narių pavardės nenustatytos. (Pagal dokumentus grupę sudarė Jonas, Vytautas, Andrius Ignatavičiai iš Kristapiškių, A. ir J. Šimanskiai iš Šilalio k.).

¹³ NKVD Alytaus apskrities skyriaus viršininko mjr. Černyšev 1944 m. gruodžio 4 d. raštas LSSR NKVD komisariui J. Bartašiūnui, LYA, f. K-1, ap. 3, b. 803, l. 63, II pusė.

¹⁴ Daumantas J. *Ten pat*, p. 94–95, 483.

ciukas¹⁵. 1945 m. taip pat Stakliškių apylinkėse pasirodydavo skrajojamieji būriai, kurie vykdė tik atskirus veiksmus, bet ilgesniam laikui neapsistodavo. Štai legendinis partizanas J. Lukša-Daumantas rašė, jog 1945 m. kovo mėn. „*Viesulas su savo skyriumi nutraukė Vilnijos gilumon, pasiekdamas net Užuguostį*“¹⁶. Tai buvo Vytauto Marčiulionio-Viesulo (gim. 1921) vadovaujami partizanai, kurie Stakliškių valsčiuje pasirodydavo ir vėliau, nors daugiau jie veikė Jiezno valsčiuje¹⁷. Taip pat 1945 m. Stakliškių valsčiaus ribose veikė Geležinio Vilko rinktinės 8 kuopos Jono Gelčio-Perkūno (gim. 1920) būrio partizanai. Taip šiame krašte kovos pėdsaką paliko ir būsimos Tauro apygardos kovotojai, jie dažniausiai veikė šiaurės vakarinėje valsčiaus dalyje.

1945 m. jau esama daugiau duomenų apie partizaninį karą. Stakliškių valsčiuje pradėjo vienytis partizanų junginiai, kurie įsijungė į Dainavos apygardos (iki 1946 05 15 vadinosi A apygarda) Dzūkų rinktinę (į apygardą ji įėjo 1946 04 23). Būtent 1945 m. pavasarį susitelkė Pilėnų kunigaikščio Margio grupė, į kurios veikimo ribas įėjo Stakliškių valsčius. Bet tik 1947–1948 m. galutinai susiformavo griežtesnė partizanų karinė struktūra: skyrius–būrys–grupė–rinktinė–apygarda¹⁸. Dainavos apygardos partizanai daugiausiai veikė pietinėje ir pietvakarinėje valsčiaus dalyje. Jie išsilaikė iki paskutiniųjų kovos metų.

Pirmuoju Margio grupės vadu buvo Pranas Paulauskas-Šarūnas, nors jis daugiausiai slėpėsi Butrimonių valsčiuje, bet jo būriai pasirodydavo ir Stakliškių apylinkėse¹⁹. Čia aktyviausiai veikė Juozo Ogilbos-Dobilo (gim. 1914) partizanų būrys. Galbūt aktyvesnės veiklos pradžia galima laikyti 1945 m. kovo mėnesį. NKVD duomenimis, balandžio mėn. būrys turėjo 36 vyrus, veikiančius Stakliškių ir Jiezno valsčiuose²⁰. Sunku ką nors pasakyti apie personalinę sudėtį. Be vado, būriui galėjo priklausyti Juozas Bagdonavičius-Jovaras, Lipeika-Pempė, Jurgis Bernatonis, Pranas Bajoras-Lapė, Pranas Grigonis-Jurginas, Kazys Bernatonis-Voveris, Vincas Žuramskas-Gaidys, Vytautas Baranauskas-Saliamonas, Algirdas Baranauskas-Papartis, Algirdas Ginkus-Kurlis, Juozas Valatka-Vanagas, Pranas Daroška, Juozas Bernatonis-Dramblis, Judickas-Miškinis, Mičulis, Auksinukas (sl.)²¹. Gretimame Butrimonių valsčiuje veikė Motiejaus Jaruševičiaus-Lakštingalos (gim. 1920) būrys. Tuomet ir vėliau šis būrys su kovinėmis užduotimis dažnai lankydavosi Stakliškių valsčiaus kaimuose.

Stakliškių valsčiaus teritorijoje kovojo ir Didžiosios Kovos apygardos (DKA) partizanai. Čia toliau veikė Jono Andrulėvičiaus vadovaujamas būrys. Kai kuriuose šaltiniuose jis priskiriamas DKA. 1945 m. Aukštadvario valsčiuje apie Užuguostį veikė studento Šolonsko (galbūt Šalomsko) būrys, vienijęs iki 40 partizanų²². Į valsčiaus kaimus ateidavo ir pavieniai šios apygardos kovotojai, kurie slapstėsi ar vykdė užduotis. DKA partizanų veikimo ribos daugiausiai apėmė šiaurinę valsčiaus dalį.

¹⁵ 132-ojo pasienio pulko bataliono vado Žuravliov 1945 m. sausio mėn. raštas, LYA, f. K-1, ap. 3, b. 804, l. 39

¹⁶ Daumantas J. *Ten pat*, p. 97.

¹⁷ NKVD Alytaus apskrities skyriaus viršininko pplk. Lisovskij 1945 m. spalio 4 d. raštas LSSR NKVD komisariui J. Bartašiūnui, LYA, f. K-1, ap. 3, b. 805, l. 132.

¹⁸ Rimkus H. Lietuvos partizanų Dainavos apygarda 1944–1952 metais, *Lietuvos partizanų Dainavos apygarda (1945–1952)*, vyr. red. J. R. Baugušauskas, Vilnius, 2003, p. 19–20.

¹⁹ *Ten pat*, p. 278.

²⁰ NKVD sudarytas veikiančių gaujų ir antisovietinių organizacijų, esančių NKVD Alytaus apskr. skyriaus įskaitoje 1945 m., 4. 1, sąrašas, LYA, f. K-1, ap. 3, b. 804, l. 187.

²¹ NKVD Alytaus apskr. skyriaus OBB vyr. operigaliojimo j. ltn. Lapšin 1945 m. rugs. mėn. sudarytas Ogilbos-Dobilo gaujos banditų sąrašas, *ten pat*, l. 244.

²² Kasparas K. *Ten pat*, p. 477.

Šie pavyzdžiai rodo, kad aplink Stakliškes susikirto trijų partizaninių apygardų kovotojų keliai. Tuose junginiuose būrėsi tiek vietiniai gyventojai, tiek iš gretimų valsčių atėję vyrai.

1944–1945 m. neretai pasitaikė, kad po kaimus vaikščiojo ginkluoti vyrai, kurie neturėjo jokių iškilėsių idėjų. Nors LLA Alytaus apygardos vado įsakyme buvo teigta, kad

„Neorganizuotai ginkluotus, kurie tiesiog užsiima tik banditiniiais veiksmais, o tautinių tikslų nesiekia ir neturi pasiryžimo siekti, tuoj pat nuginkluoti, o jiems įvykdyti mirties bausmę“²³, bet tokių, vaikščiojančių su ginklais, pasitaikė.

Taip Gineikonių, Kvedariškių, Unkonių ir kt. kaimuose vaikščiojo šautuvais ginkluoti Juozas Juodis (gim. 1910) ir Jonas Korkus (gim. 1919). Aišku, vėliau NKVD ataskaitose jų grupės skaičius padidintas iki 20 narių. NKVD informatorius „Čeičys“ perdavė, jog ginkluotųjų grupė vienija 7 narius: be dviejų minėtų, joje buvo Kazys Jaruševičius, Nauckūnas, Poliakas ir kt.²⁴. Iš dalies tą patvirtino informatorius „Raižys“²⁵. Tai galėjo būti vien tik informatorių asmeniniai paskundimai. Pagal gyventojų prisiminimus, ginkluoti vaikščiojo tik du pirmieji²⁶. Vėliau tardymo metu iš liudininko sužinota, jog jie buvo susitikę su uniformuotais partizanais²⁷, bet patys tikraisiais partizanais nebuvo. Tai tik pavyzdys, kokių ginkluotų asmenų pasitaikė valsčiuje pokario metais.

1945 m. buvo partizanų jungimosi metai. Bet kartu tai didelių nuostolių metai. Nemaža būrių dalis buvo išsklaidyti, o jų likučiai jungėsi prie kitų būrių ar vienijosi į naujus partizaninius dalinius. Pavyzdžiui, išsklaidyti J. Ogilbos-Dobilo būrio partizanai jungėsi į Petro Dzidoleko (Zidoleko ?)-Klajūno būrį, veikusį Jiezno valsčiuje ir pasirodydavusį Stakliškių apylinkėse.

1946 m. Stakliškių valsčiuje susiformuoja kitas partizanų junginys. Tai Jono Maščinsko-Klumpės (Aro), gim. 1925 m., vadovaujami partizanai, priklausę Vaclovo Voverio-Žaibo būriui (MVD duomenys). MVD nurodė, kad jį sudarė 3 žmonės. Be vado, jam priklausė Jonas Ignatavičius-Barzda ir Andrius Ignatavičius. Šie kovotojai veikė pietiniuose ir rytiniuose Stakliškių valsčiaus kaimuose²⁸. Tų metų spalio mėn. jau teigta, kad junginys turėjo 6 narius²⁹. O MGB duomenimis, tą patį mėnesį jis turėjo 8–11 narių³⁰. Kaip matome, duomenys prieštaringi ir netikslūs. Stakliškių valsčiuje pasirodydavo Žaibo būrio, ypač kovingo Dainavos apygardos dalinio, vadovybė.

Valsčiaus ribose veiklos nenutraukė ir DKA partizanai. 1946 m. Virkininkų kaime pasirodydavo „Auksinuko“ būrys, veikiantis Kruonio valsčiuje³¹. MVD ata-

²³ *Lietuvos partizanų Dainavos apygarda (1945–1952)*, p. 65.

²⁴ Informatoriaus „Čeičys“ pranešimas, LYA, f. K-1, ap. 58, b. P 20072 Li, l. 78a-1.

²⁵ Informatoriaus „Raižys“ pranešimas 1945 VII 13, *ten pat*, l. 78a-3.

²⁶ Juozo Juodžio (1904–1992), gyv. Gineikonių k., atsiminimai; Dainės Juodienės (1924–1998), gyv. Gineikonių k., atsiminimai.

²⁷ Stanislovo Stangvilos apklausos protokolas 1945 12 24, LYA, f. K-1, ap. 58, b. P 20072 Li, l. 38.

²⁸ MVD Prienų apskr. skyriaus viršininko plk. Vorosilov 1946 m. rugpjūčio 8 d. pažyma, LYA, f. K-1, ap. 3, b. 1410, l. 76.

²⁹ MVD Prienų apskr. skyriaus viršininko plk. Vorosilov 1946 m. spalio 1 d. duomenys apie agentūrinės bylas, *ten pat*, l. 174.

³⁰ MGB Prienų apskr. skyriaus viršininko mjr. Ševčenko ataskaita apie darbą 1946 m. spalio mėn. LSSR MGB ministrui gen. mjr. Jefimov, LYA, f. K-1, ap. 3, b. 1411, l. 67.

³¹ *Ten pat*, l. 66.

skaitose pažymėta, kad slapstėsi ir pavieniai „banditai“. Štai Pieštuvėnų kaime slapstėsi iš čia kilęs Pranas Jacinas³².

Organizuotai J. Maščinsko vadovaujami partizanai veikė iki 1947 m. pradžios. Tuomet dar veikė Antano Židanavičiaus-Skrajųno skyrius bei Albino Grudzevičiaus-Šturmo vadovaujami 3 žmonės. Juos visus sunaikinus, kurių laiką MGB neužfiksavo kitų junginių. Tik kartais teigta, kad veikia „*Maščinsko gaujos likučiai*“, kas galbūt nėra tikslu. Vėliau jie pavadinami DKA junginiu. Jame veikė aktyvūs broliai Grigaravičiai. Iš šios šeimos į mišką išėjo trys broliai. Jiems vadovavo Vytautas Grigaravičius-Ėglis (gim. 1925), partizanas nuo 1944 m. Jo vadovaujami partizanai veikė ne tik Stakliškių, bet ir aplinkiniuose Žiežmarių, Aukštadvario valsčiuose. Jis vadovavo partizanams iki visos kovos pabaigos.

Stakliškių valsčiuje kovos nenutraukė Dainavos apygardos Margio grupė, kuri 1947 m. galėjo vienyti apie 30 partizanų³³. Čia kovojo jau minėto M. Jaruševičiaus-Lakštingalos vadovaujami kovotojai.

1947 m. Stakliškių valsčiuje pasirodydavo Bernastas Pugačiauskas-Lakūnas (gim. 1915). MGB duomenimis, jis vadovavo 5 asmenų grupei, skambiai įvardintai DKA A rinktinės „*teroristine grupe*“. Ji veikė Gineikonių, Virkininkų ir kt. kaimuose³⁴. Galbūt apie grupės narių skaičių duomenys yra perdėti. Tai buvo išsklaidyto būrio partizanai. Pagal gyventojų atsiminimus, ginkluotas B. Pugačiauskas daugiausiai vaikščiojo vienas³⁵.

Stakliškių valsčiaus partizanams padėjo veikti rėmėjai – vietinių kaimų gyventojai. Galima teigti, jog dauguma valsčiaus gyventojų palaikė (dėl kurių priežasčių, yra individualus klausimas) partizanus, jie jų neišdavinėjo, o atvirksčiai – teikė jiems pastogę, maistą, svarbias žinias. Palaikymas buvo net iš kai kurių sovietinių pareigūnų. Štai Želkūnų apylinkės pirmininkas Adomas Prancevičius (gim. 1913) buvo partizanų ryšininkas „Žalgiris“ ir tos apylinkės sekretorius Ignas Kvedaravičius (gim. 1921), slapyvardžiu Lakūnas³⁶. Kai kurie iš jų teikė ypač vertingą informaciją. Nuo 1945 m. su partizanais bendradarbiavo Jonas Narvičius (gim. 1922), kuris tuo metu buvo Stakliškių progimnazijos direktorius ir valsčiaus švietimo poskyrio vedėjas. Jis taip pat susitikinėjo su aukščiausiosios Lietuvos partizanų vadovybės – Lietuvos Laisvės Kovų Sąjūdžio tarybos prezidiumo (LLKS) pirmininko pavaduotoju Adolfu Ramanausku-Vanagu, kurių pažinojo dirbdamas Alytaus mokytojų seminarijoje. Su J. Narvičiumi-Šarūnu buvo palaikomas ryšys per ryšininką Vincą Burbulį, slapyvardžiu Alksnis (gim. 1901), ir jo sūnumi Kostu (gim. 1910), iš Želkūnų kaimo. J. Narvičius nupirko ir atvežė partizanams rašomąją mašinėlę, radijo imtuvą, sudarinėjo Stakliškių aktyvistų ir strībų sąrašus, platino partizanų spaudą³⁷. Taip pat buvo ryšininkas tarp atskirų partizanų apygardų³⁸.

³² MVD Prienų apskr. skyriaus viršininko plk. Voršilov 1946 m. rugs. 1 d. pasirašytas banditų vienišių, esančių įskaitoje, sąrašas, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1410, l. 157.

³³ *Lietuvos partizanų Dainavos apygarda (1945–1952)*, p. 354, 357.

³⁴ MGB Prienų apskr. skyriaus viršininko mjr. Ševčenko 1947 m. lapkr. 2 d. raštas LSSR MGB ministrui gen. mjr. Jefimov, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1413, l. 114–115.

³⁵ Juozo Juodžio (1904–1992), gyv. Gineikonių k., atsiminimai; Damės Juodienės (1924–1998), gyv. Gineikonių k., atsiminimai.

³⁶ MGB Kauno srities 2N skyriaus 1 poskyrio vyr. operigaliozinio vyr. ltn. Zenin 1951 m. vas. 17 d. nutarimas areštui, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 37877/3, t. 1 l. 17; MGB Kauno srities 2N skyriaus 1 poskyrio vyr. operigaliozinio vyr. ltn. Mocyk 1951 m. vas. 18 d. nutarimas areštui, *ibid.*, l. 300.

³⁷ J. Narvičiaus tardymo protokolas 1951 m. kovo 27 d., *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 25572/3, l. 24–26.

³⁸ J. Narvičiaus (gim. 1922 m.) prisiminimai.

Partizanų gretos kas metai mažėjo ir silpnėjo. Nors 1949–1950 m. jas dar papildydavo vietiniai valsčiaus gyventojai, bet daugelio jų partizaninis kelias buvo neilgas. Štai keletas pavyzdžių. Albinas Valkauskas (gim. 1929) iš Rudiškių kaimo 1950 m. įstojo į Lakštingalos būrį, bet pabuvo jame vos savaitę, nes buvo sulaikytas netoli Punios ir karinio tribunolo nuteistas 25-eriems metams lagerio ir 5 tremties³⁹. Juozas Staselis (gim. 1923) iš Popsių kaimo 1950 m. lapkričio mėn. išėjo pas partizanus, nes prieš tai jis buvo milicijos suimtas už pyliavų nevykdymą, bet pabėgo iš Jiezno areštinės. Su V. Grigaravičiumi-Ėgliu slapstėsi Kaukinės miške (Žiezmarių vls.), 1951 m. vasario 9 d. per susišaudymą su sribais sužeistas ir suimtas. Nuteistas 25 metams lagerio ir 5 tremties⁴⁰. 1950 m. į kovotojų būrį išėjo Vytas Smolskis (gim. 1930) iš Pieštuvėnų, 1953 m. vasario 2 d. Paverknių kaime (Jiezno r.) žuvo su kitais kovotojais⁴¹.

1949 m. mažėjant kovotojų gretoms, grupės pavadinamos tėvūnijomis. Susikuria Margio tėvūnija, į kurios veikimo ribas patenka Stakliškių valsčius. Tėvūnijai priklausė ne kartą minėtas M. Lakštingalos būrys. 1948 m. birželio mėn. MGB suskaičiavo jame veikiančius 5 partizanus⁴², o 1949 m. – 7⁴³. Nors tai irgi nėra tikslu. Vien tik 1949 m. jam priklausiusi 7–8 žmonių Audros (Juozo Bakano ?) grupė, veikusi Stakliškių bei Jiezno valsčiuose ir čia turėjusi rėmėjų⁴⁴. Yra dar duomenų apie veikusią Šermukšnio grupę. Gana tiksliais Dainavos apygardos Dzūkų rinktinės vado Vinco Ambrazevičiaus-Balandžio duomenimis, 1949 m. rugsėjo mėn. Margio tėvūnija turėjo 16 kovotojų⁴⁵. Šie duomenys laikytini tiksliausiais. 1950 m. saugumo ataskaitose teigta, kad Dzūkų rinktinės Margio tėvūnija turi 15 partizanų. Paminėti vadas M. Jaruševičius-Lakštingala, Juozas Laukaitis-Liūtas, Vincas Staselis ir kt⁴⁶.

Maždaug tuo metu V. Grigaravičiaus-Ėglio vadovaujami partizanai jungiasi su Dainavos apygardos partizanų likučiais ir sudaro Ėglio grupę. 1951 m. tos pačios MGB jau tikslesniais duomenimis, grupę sudarė V. Grigaravičius-Ėglis (gim. 1925), Antanas Grigaravičius-Spartuolis (gim. 1931), Petras Valkauskas-Ažuolas (gim. 1929) iš Lepelionių, Vincas Staselis-Šermukšnis (gim. 1929) iš Popsių, Stepas Skindaras (gim. 1929) iš Tervydų, Kajetonas Stasiulionis-Petras (gim. 1929) iš Lepelionių, Stasys Paškevičius (gim. 1931) iš Žydiškių, Danielius Pudlauskas-Panaktis (gim. 1929), Adelė Stasiūnaitė-Bobutė (gim. 1929)⁴⁷. Kai kur dar pažymima, kad prie jų buvo prisijungęs Vincas Markūnas iš Žydiškių⁴⁸. Partizanų buvo likę nedaug, jie veikė daug keliaudami iš vienos apylinkės į

³⁹ Karinės kolegijos 1950 m. rugpj. 28 d. sprendimas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. P 18554, l. 148.

⁴⁰ Karinės kolegijos 1951 m. rugs. 21 d. sprendimas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. P 25352/3, l. 236.

⁴¹ MGB Kauno srities valdybos viršininko plk. Sinycin 1953 m. vas. 19 d. raštas LSSR MGB ministrui Kondakov, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 903, l. 138.

⁴² MGB Prienų apskr. skyriaus viršininko mjr. Ševčenko 1947 m. liepos 3 d. raštas LSSR MGB ministrui gen. mjr. Kapralov, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1418, l. 115.

⁴³ MGB Prienų skyriaus viršininko mjr. Ševčenko raštas apie darbą 1949 m. spalį LSSR MGB ministrui gen. mjr. Kapralov, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1426, l. 149.

⁴⁴ LSSR MGB 2N valdybos 2 skyriaus viršininko pavaduotojo pplk. Osipčik pažyma apie banditinę grupę „Audra“, įeinančią į Lakštingalos būrį (apie 1949 m.), *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1422, l. 75.

⁴⁵ Dainavos apygardos Dzūkų rinktinės vado Balandžio 1945 m. rugsėjo 5 d. sudarytas Dzūkų rinktinės partizanų sąrašas, *LYA*, f. K-1, ap. 45, b. 1339, l. 390–390, II puslapis.

⁴⁶ LSSR MGB skyriaus viršininko plk. Bogomolo pažyma (1950 m. gegužės mėn.), *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. P 18554, l. 186-2.

⁴⁷ MGB Jiezno rajono skyriaus sudarytas veikiančių partizanų sąrašas, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 903, l. 2.

⁴⁸ LSSR MGB 2N valdybos 2 skyriaus 1 poskyrio 1952 m. vas. 1 d. pažyma apie veikiančias gaujas Jiezno rajone, *ten pat*, l. 14.

kitą. Šeštojo dešimtmečio pradžioje Stakliškių apylinkėse veikė ir Vėjo būrys, 1951 m. dar turėjęs apie 20 kovotojų, kurie buvo pasiskirstę į 2 skyrius, o šie į tris grandis. 1951–1952 m. įvairiu laiku būrį sudarė vadas Jonas Beinaravičius-Vėjas (gim. 1928), tuo metu buvęs ir Margio tėvūnijos vadu, vado adjutantas Ažuolas (sl.), Pranas Budra-Nendré (gim. 1929), skyriaus vadas, Jonas Bajoras-Lapas (gim. 1902), Pranas Kupčiūnas-Genys, Kostas Bartuševičius-Žilvitis (gim. 1931), Antanas Matikas-Skroblas (gim. 1908), skyriaus vadas, Bieliauskas-Šamanas, Dzūkų rinktinės štabo darbuotojas Kelmas (sl.), Kajetonas Karčiauskas-Klevas (gim. 1932), Valius (Aleksandras) Kibauskas-Aitvaras (gim. 1923), Jonas Gervickas-Jovaras (gim. 1922), Bolius Gervickas (gim. 1926), Juozas Gervickas-Žygelis (gim. 1931), Vytas Gervickas (gim. 1929), Alfonsas Gervickas (gim. 1933), Vincas Gervickas (gim. 1928)⁴⁹.

Daugelis šių partizanų įstojo į kovotojų gretas 1949–1951 m. Tuo laiku Stakliškių apylinkėse prieglobstį rasdavo aukščiausioji partizanų vadovybė. Tarp jų ir minėtas LLKS prezidiumo pirmininko pavaduotojas, Ginkluotųjų pajėgų vadas A. Ramanauskas-Vanagas, turėjęs Vyšniūnų ir Jaunonių kaime bunkerius. Vyšniūnuose jis slėpėsi pradžios mokykloje įrengtoje slėptuvėje, kur mokytojavo ryšininkė Anelė Butkevičiūtė⁵⁰. Nuo 1950 m. lapkričio iki 1951 m. gegužės A. Ramanausko-Vanago bunkeriuose gyveno iš Vakarų sugrįžęs žymus partizanas Juozas Lukša-Mykolaitis.

Visi po 1950 m. veikę kovotojai buvo paskutiniai, ne vienas iš jų tą jau suvokė. MGB duomenimis, 1952 m. lapkričio mėn. Jiezno rajone (į kurį įėjo Stakliškės) veikė dar 17 „banditų“⁵¹, nors jų ryšiai ir organizacija buvo praktiškai palaužta. 1953 m. vasario mėn. rajone dar liko 8 kovotojai ir 1 nelegaliai gyvenantis asmuo⁵², bet 1953 m. ginkluotas partizanų pasipriešinimas Stakliškių apylinkėse, kuris prasidėjo 1944 m., buvo nuslopintas.

Sovietinio saugumo pajėgos

Sovietų valdžia į kovą prieš partizanus stengėsi įtraukti vietinius gyventojus. Tam reikalui buvo įsteigti sribų būriai, milicija, ginkluojami aktyvistai, bet pagrindinis vaidmuo teko sovietų kariniams daliniams. Iki 1947 m. kovai prieš ginkluotą pagrindį vadovavo NKVD kovos su banditizmu valdyba ir atitinkamai apskričių skyriai ir valsčių poskyriai. Nuo 1947 m. tuo užsiėmė MGB 2N valdyba ir jos teritoriniai padaliniai. Alytaus apskritis, Stakliškių valsčius, priklausė NKVD–NKGB Vilniaus operatyviniam sektoriui, kurio ginkluotos pajėgos slopino partizaninį judėjimą. Iš karto galima pasakyti, kad remtasi kiekybine persvara.

Pirmiausiai aptariamojoje teritorijoje veikė III Baltarusijos fronto užnugario kariuomenė. Aktyviai čia pasireiškė pasieniečių daliniai. Štai 1944 m. gruodžio mėn. Jiezno, Stakliškių ir Birštono valsčiuose veikė 331 pasienio pulko 2 batalionas⁵³. 1945 m. rugpjūčio mėn. 132 pasienio pulkas veikė Stakliškių, Jiezno, Butrimonių valsčiuose⁵⁴. Padaliniai nuolat keitėsi. Didesnės pajėgos telktos konkre-

⁴⁹ MGB Jiezno rajono skyriaus viršininko kpt. Kiriu-pin pažyma (1952 m.), *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 23884/3, t. 2, l. 350-6–350-7.

⁵⁰ Anelės Narvičienės (Butkevičiūtės), gim. 1925 m., prisiminimai.

⁵¹ LSSR MGB 2N valdybos 1 skyriaus poskyrio viršininko mjr. Liašenko 1952 m. lapkr. mėn. pažyma, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 903, l. 96.

⁵² MGB Kauno srities valdybos viršininko plk. Sinycin 1953 m. vas. 19 d. raštas LSSR MGB ministro pavaduotojui plk. Počkaj, *ten pat*, l. 133.

⁵³ NKVD Alytaus apskrities skyriaus viršininko mjr. Černyšev 1944 m. lapkr. 11 d. raštas LSSR NKVD komisaro pavaduotojui plk. Kruglovui, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 803, l. 75.

⁵⁴ Starkauskas J. *Čekistinė kariuomenė Lietuvoje 1944–1953 metais*, Vilnius, 1998, p. 126.

čioms užduotims atlikti. Dažniausiai, ieškodami partizanų, tokie būriai užsiėmė grubiais siautėjimais, vyrų gaudymais, neretai bėgančių žmonių šaudymais, o vėliau juos prijungiant prie „banditų“. Prie viso to prisidėjo ir NKVD (MVD) vidaus kariuomenės pulkai. Štai 1945 m. 4-osios divizijos 298 pulkas veikė Alytaus apskrityje⁵⁵. Nedidelių partizanų būrių paieškoms naudota vadinamoji RPG – žvalgybinė paieškų grupė, susidedanti iš 10–20 karių. Štai 1946 m. sausio 11 d. Alšininuose stovėjo 261 pulko 9 kuopos 19 kareivių⁵⁶. Vasario 26 d. 15 šios grupės žmonių veikė Pieštuvėnuose⁵⁷. Retkarčiais net NKVD apskrities skyrius nežinodavo apie tokių karių vykdomas operacijas.

Pastovus garnizonas Stakliškėse, kaip ir kitų valsčių centruose, įkurdintas 1946 m. kovo mėn. Tai buvo 34 motošaulių pulko būrys, vadas – kpt. Vasilijus Dovginas⁵⁸. Kada šis kariuomenės padalinys išsikraustė iš miestelio, nėra aišku. Tik jau 1948 m. birželį vėl numatyta dislokuoti garnizoną iš 298 pulko, nes Stakliškių, Jieznos, Birštono valsčiuose pasirodė 5–15 žmonių partizanų būriai⁵⁹. Mažėjant partizanų, naudotos ČVG – čekistinės kariuomenės grupės iš 10–15 karių, kurios veikė prieš vieną konkretų kovotojų būrį. Tokios veikė ir Stakliškių apylinkėse.

Koordinuoti kovą su partizanais privalėjo NKVD (MVD), vėliau MGB valsčių skyrių viršininkai. Nors slopinimo iniciatyvos imdavosi ir aukštesni skyriai. Neretai operacijas vykdydavo keli teritoriniai skyriai, nors kai kada jie veikdavo prieš tuos pačius partizanus pavieniui.

Valsčių saugumo struktūrų vadovaujantys kadrai buvo absoliučiai ne lietuviai. Štai 1944 m. į valsčių atsiųstas NKVD apskrities Kovos su banditizmu skyriaus darbuotojas Lapšis⁶⁰. Apie lietuvių tautybės vadovus žinių yra mažai. Tik žinoma, jog NKVD valsčiaus poskyriui vadovavo jn. lt. Grigoravičius. Rusakalbiai vadovai neretai niekinamai žvelgė į vietinius kadrus. Štai 1948 m. MGB valsčiaus viršininkas kpt. Nikonov dėl nesėkmių kaltino pavaldinių operatyvinių įgaliotinių Genrikį, kurį įvardijo tiesiog „buku“⁶¹.

Iš vietinių gyventojų suformuotiems kariniams junginiams – sribų būriams teko pagalbinis vaidmuo kovoje su partizanais. Tą matome ir visoje respublikoje. Savarankiškų karinių operacijų jie praktiškai nevykdė. Kiek jų iš viso buvo valsčiuje, neaišku. Štai 1945 m. gruodį Stakliškių valsčiuje buvo 30 sribų, kurie savo ginkluotėje turėjo 6 automatus, 24 šautuvus ir 3 kulkosvaidžius⁶². Lyginant su kitais aplinkiniais valsčiais, čia sribų būta mažiau. 1949 m. pagal partizanų ryšininko J. Narvičiaus-Šarūno sudarytus sribų sąrašus, jų galėjo būti apie 21⁶³. Kaip minėta, sribais buvo vietiniai gyventojai. Neturime statistinių duomenų apie jų socialinę kilmę. Kai kas ėjo tarnauti vengdamas kariuomenės, kai kas, norėdamas pagyventi geresnėmis gyvenimo sąlygomis. Dėl savos veiklos (brutalaus elgesio, girtavimų, vagysčių ir kt.) vietinių gyventojų nebuvo mėgstami.

⁵⁵ *Ten pat*, p. 232.

⁵⁶ 261 pulko vado kpt. Metelenko 1946 m. sausio 11 d. operatyvinė suvestinė 4 divizijos vadui gen. mjr. Vetrovui, *LYA*, f. K-1, ap. 18, b. 98, l. 7.

⁵⁷ 261 pulko vado kpt. Metelenko 1946 m. vas. 26 d. operatyvinė suvestinė 4 divizijos vadui gen. mjr. Vetrovui, *LYA*, f. K-1, ap. 18, b. 98, l. 78.

⁵⁸ Starkauskas J. *Čekistinė kariuomenė Lietuvoje 1944–1953 metais*, Vilnius, 1998, p. 447, 452.

⁵⁹ MGB Prienų apskr. skyriaus viršininko mjr. Ševčenko 1948 m. birž. 21 d. pažyma, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1420, l. 88.

⁶⁰ NKVD Alytaus apskr. skyriaus viršininko mjr. Černyšev 1944 m. spalio 30 d. raštas LSSR NKVD komisariui J. Bartašiūnui, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 803, l. 45.

⁶¹ MGB Prienų apskr. skyriaus pasitarimo stenograma 1950 m. bal. 14 d., *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1427, l. 202.

⁶² Starkauskas J. *Stribai*, Vilnius, 2001, p. 158.

⁶³ Partizanų ryšininko Šarūno sudarytas Stakliškių vls. sribų sąrašas 1949 m. geg. 19 d., *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 25572/3, l. 347-8.

Sovietų valdžiai ir šie ne visada atrodė patikimi. 1946 m. MVD duomenimis, sribai Alfonsas Binkulis, Jeronimas Binkulis kaltinti bendradarbiavimu su vokiečių valdžia, Aleksas Vaičiūnas, Jonas ir Bronius Juškevičiai, Vincas Mickevičius, Kostas Sporginka (?) turį ar turėję ryšius su „banditais“, Vincas Dežis, Antanas Bisikirskas yra RA dezertyrai, Kostas Litvinskas vienas iš nedisciplinuotųjų, kuris pasisako už tvarkos įvedimą būryje⁶⁴. Tokie jie, mažai kovingi, išliko visam laikui. Jau 1953 m. Jiezno rajono sribų būrius numatyta stiprinti patyrusiais sribais iš Alytaus ir Simno, taip pat komanduoti kadru iš 2N valdybos. Tarp jų mjr. N. Dušanskį⁶⁵. Visa tai daryta kovai prieš partizanų likučius.

Be sribų, egzistavo dar valsčiaus milicija. Milicininkų skaičius neviršijo dešimties. Jiems vadovavo irgi ne vietiniai. 1949 m. pradžioje buvo 7 milicijos etatų sąrašas, kur buvo 1 laisva vieta. Tais metais MVD Stakliškių poskyrio viršininkas buvo ltn. N. Ivanov, pavaduotojas ltn. P. Linin, valsčiaus operatyviniai įgaliotiniai – J. Lisauskas, F. Baluzin, K. Zajankauskas⁶⁶.

Dar egzistavo ginkluotų aktyvistų grupės, vykdančios sovietinį darbą, bet kojoje su partizaniais jos nepasižymėjo. Štai 1946 m. birželio mėnesį suorganizuota 14 agitatorių⁶⁷. 1949 m. aktyvesnių veikėjų galėjo būti 21. Bent tiek jų suskaičiavo ryšininkas Šarūnas⁶⁸.

Tarp sovietinio saugumo pareigūnų ir aktyvistų pasitaikė nereti kyšininkavo ir girtavimo atvejai. 1945 m. liepos mėn. Stakliškių valsčiuje renkant parašus padėkai Stalinui, 266 pulko partorgas Kornejev tris dienas girtavo. Nuo jo neatsiliko valsčiaus vykdomojo komiteto pirmininkas, kuris irgi nuolat girtavo. Tą pamatę valstiečiai klausinėjo, „ar taip elgiasi sovietiniai darbuotojai Rusijoje“⁶⁹. 1946 m. NKGB operatyvinis įgaliotinis Žukov įtartas kyšininkavimu.

1946 m. vasario 5 d. jis suėmė Popsių kaimo gyventoją Viktorą Jacunską. Bet kai jo artimieji atvežė jam maisto produktų, po 4 dienų suimtąjį paleido. Jo elgesys svarstytas partiniame susirinkime⁷⁰. Bet didesnių pasekmių toks elgesys nesulaukdavo.

Kovai prieš partizanus naudoti iš vietinių gyventojų užverbuoti agentai ir informatoriai. Būtent daugiausiai jų nurodymu žūdavo kovotojai ar suimdavo ryšininkus bei rėmėjus. Tokių užverbuotųjų buvo dešimtys. Kai kurie jų sekdamo konkrečius būrius ar asmenis. Neaiškus tik bendras jų kiekis. 1945 m. rugsėjo mėn. pradžioje Dobilo partizanų būrį sekė agentas „Spravka“ ir 9 informatoriai⁷¹. O 1946 m. rugpjūčio mėn. J. Maščinsko būrį – agentai Spinta, Kolodka, Bėris, Šimas. Nors tuo metu MVD reikėjo dar ir vidaus agento,

⁶⁴MVD Stakliškių vls. poskyrio viršininko kpt. Riabikov 1946 m. birž. 28 d. sudarytas sąrašas, LYA, f. K-1, ap. 3, b. 1410, l. 20.

⁶⁵MGB Kauno srities valdybos viršininko plk. Sinycin 1953 m. vas. 19 d. raštas LSSR MGB ministro pavaduotojui plk. Počkaj, LYA, f. K-1, ap. 3, b. 903, l. 132.

⁶⁶MVD Prienų apskr. viršininko mjr. Mamajev 1949 m. sausio 1 d. pasirašytas sąrašas, LYA, f. V 53, ap. 1, b. 10, l. 3.

⁶⁷Stakliškių vls. pirminės partinės organizacijos susirinkimo, įvykusio 1946 m. birž. 29 d., protokolas, LYA LKP dokumentų skyrius (toliau DS), f. 747, ap. 747, b. 1, l. 19–20.

⁶⁸Partizanų ryšininko Šarūno sudarytas Stakliškių vls. aktyvo sąrašas 1949 m. geg. 19 d., LYA, f. K-1, ap. 58, b. 25572/3, l. 347–8.

⁶⁹LSSR NKVD Vilniaus operatyvinio sektoriaus vado plk. Rudyko 1945 m. liepos 31 d. raštas SSRS NKVD–NKGB įgaliotiniui gen. ltn. Tkačenko, LYA, f. K-1, ap. 18, b. 71, l. 80.

⁷⁰Stakliškių vls. pirminės partinės organizacijos susirinkimo, įvykusio 1946 m. kovo 25 d., protokolas, LYA LKP DS, f. 747, b. 1, l. 5.

⁷¹NKVD Alytaus apskr. skyriaus viršininko pplk. Lisovskij 1945 m. rugs. 1 d. pasirašytas gaujų, veikiančių Alytaus apskr., sąrašas, LYA, f. K-1, ap. 3, b. 805, l. 107.

veikiančio būryje⁷². Deja, galima aptikti tik fragmentinius duomenis apie bendrą slap-
tųjų bendradarbių skaičių. 1946 m. birželio mėn. MGB Stakliškių valsčiaus agentū-
riniame tinkle buvo 24 asmenys: 1 agentas, 22 informatoriai, 1 konspiracinio buto
laikytojas⁷³. 1946 m. spalio mėn. MVD turėjo 26 informatorius, o iš viso Prienų ap-
skrityje – 215⁷⁴. 1948 m. pavasarį pagal 2N liniją (kovai su partizanais) Stakliškių
MGB turėjo 1 agentą ir 40 informatorių⁷⁵. Kai kuriems agentams būdavo paskiriama
net fiziškai likviduoti konkretų partizaną. Sovietinis saugumas stengėsi verbuoti par-
tizanų bei jų ryšininkų artimus žmonės, gimines, pažįstamus. Taip buvo sužinota,
kad Sudvariškių kaimo gyventojas Juozas Adomaitis yra partizanų rėmėjas, o jo du
sūnūs 1945 m. legalizavosi. Užverbuotas buvo jam artimas žmogus „Račas“⁷⁶. Ne-
reikia manyti, kad visi užverbuotieji dirbo paskirtą darbą. Dalis jų nedirbo, o pa-
sitraukė pas partizanus ar tapo jų ryšininkais. Štai Kajetonas Karčiauskas iš Padrie-
žiškių kaimo 1950 m. balandžio 13 d. užverbuotas agentu „Stasys“ (užverbuota ir
jo sesuo agentė „Rožė“), bet jis neteikė svarbios informacijos, 1951 m. rugsėjį be MGB
žinios agentas įsijungė į partizanų gretas ir atsisakė bendradarbiauti⁷⁷. Vėliau suimtas
K. Karčiauskas tardymo metu aiškino, kad, gyvendamas su partizanais, jis nenorėjo
išdavinėti savo bendražygių, nors turėjo galimybę tai daryti⁷⁸.

Apibendrinant galima sakyti, kad Stakliškių valsčiuje, kaip ir visoje Lietuvoje,
žinias apie partizanus teikė užverbuoti vietiniai gyventojai. O operacijas vykdė gau-
sesnės sovietiniam saugumui pavaldžios kariuomenės dalys.

Kova prieš partizaninį judėjimą

1944 m. partizanai nepatyrė skaudžių smūgių Stakliškių valsčiuje, bet kariuo-
menės ir vietinių aktyvistų siautėjimų pasitaikė, gyventojų žūčių neišvengta. Lapkričio
mėn. girtasi, kad operatyvinis darbuoto-
jas su aktyvistais ir milicija išsklaidė
„Alšininkų banditų gaują“. Užmušė An-
taną Semunaitį (Simonaitį-?), sulaikė 4
buvusius „vokiečių policininkus“, 1 dezer-
tyrą iš armijos ir 20 vengiančių mobi-
lizacijos⁷⁹. Labai panašu į savo sėkmės
perdėtą vertinimą. Greičiausiai tai buvo
besislapstančių nuo mobilizacijos gau-
dymas, kurio metu nušautas vienas žmo-
gus, kiti suimti. Tai nesietina su gin-
kluotais partizanais.

Didelį smūgį partizanai patyrė Al-
šininkų kautynėse. Pagal NKVD versiją,
1945 m. sausio 30 d. buvo užkluptas
kovotojų būrys. Per 2 valandų trukmės
mūšį užmušta 14 „banditų“. Dviejose so-
dybose sudeginta iki 20 sužeistų ir ne-
norinčių pasiduoti „banditų“. Paimti 3
automatai, 3 šautuvai, 3 pistoletai, kiti
sudegė⁸⁰. Žinoma, tokia versija neatitin-

⁷²MVD Prienų apskr. skyriaus viršininko plk. Voro-
šilov 1946 m. rugpj. 8 d. pažyma, *LYA*, f. K-1,
ap. 3, b. 1410, l. 76.

⁷³LSSR MGB 2 skyriaus 1946 m. birž. 17 d. pa-
rengtos agentūrinio-operatyvinio darbo patikrini-
mo išvados, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 812, l. 268.

⁷⁴MVD Prienų apskr. skyriaus viršininko plk. Voro-
šilov raštas apie darbą 1946 m. spalio mėn. LSSR
MVD komisariui J. Bartašiūnui, *LYA*, f. K-1, ap. 3,
b. 1410, l. 182.

⁷⁵MGB Prienų apskr. A skyriaus operatyvinio įga-
liotinio ltn. Čobotov 1948 m. kovo 15 d. pažy-
ma apie agentūrą pagal 2N liniją, *LYA*, f. K-1,
ap. 3, b. 1420, l. 331.

⁷⁶MVD Prienų apskr. skyriaus 1946 m. gruodžio
17 d. raštas LSSR MVD komisariui Kapralov, *LYA*,
f. K-1, ap. 3, b. 1410, l. 208.

⁷⁷MGB Kauno srities valdybos 2N valdybos viršininko
Oleinik 1952 m. geg. 29 d. pažyma, *LYA*, f. K-
1, ap. 58, b. P 23884/3, t. 2, l. 350-4, 350-5.

⁷⁸K. Karčiausko tardymo protokolas 1952 m. bal.
18 d., *ten pat*, t. 1, l. 118.

⁷⁹NKVD Alytaus apskrities skyriaus viršininko
mjr. Černyšev 1944 m. lapkr. 11 d. raštas LSSR
NKVD komisariui J. Bartašiūnui, *LYA*, f. K-1, ap. 3,
b. 803, l. 50.

⁸⁰NKVD pažyma apie banditinius pasireiškimus ir
įvykdytas operacijas nuo 1945 m. sausio 20 d.
iki vas. 7 d., *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 804, l. 24.

ka tikrovės, kai visa tai sulygini su objektyvesniais dokumentais. Pagal kitus šaltinius, pastotėmis atvykę partizanai apsistojo trijose Alšininų kaimo sodybose (Danilevičių, Šeškų, Zmiejauskų). Jų pėdsakais atsekė pasieniečių būrys. Jie užklupo nepasiruošusius partizanus, kurie tuo laiku ilsėjosi. Mūšio metu sudegintos dvi sodybos. Tuokart žuvo Geležinio Vilko grupės Pakuonio būrio skyriaus vadas Vincas Rūkas-Aras (gim. 1925), Antanas Milenka-Balandis (gim. 1915), partizanai Juozas Bajoras-Žaibas (gim. 1918), P. Šeškus-Gvazdikas iš Alšininų, Juozas Palionis-Sakalas (gim. 1924) iš Gripiškių, Antanas Jurkonis iš Kašonių. J. Daumanto knygoje nurodyta, kad dar žuvo Našlaitis, Kregždė, Strazdas, Perkūnas, Laimutis, Gandras. Kai kur nurodoma, jog žuvo Jonas Marčiulionis-Audronis (gim. 1917) (?). Prasiveržti pavyko tik trims Aro skyriaus kovotojams ir Dobilo skyriui. Taip pat žuvo sodybos šeimininkas Juozas Danilevičius (gim. 1882), jo žmona Marė (gim. 1884), vaikai – Ona (gim. 1925), Adelė (gim. 1927), Juozas (gim. 1920), Jonas (gim. 1922), kitos sodybos šeimininkas Šeškus. Partizanų šaltiniai nurodo, kad iš sovietų pusės žuvo 23. Iš pastotininų, atvežusių partizanus, atimti arkliai⁸¹. Tad matome, jog sovietai padidino žuvusių partizanų kiekį, norėdami parodyti kuo didesnę savo pergalę. Prie žuvusių partizanų jie prirašė ir civilius gyventojus.

1945 m. suorganizuoti sribai irgi bandydavo rodyti savo iniciatyvą. Iš šaltinio „Tigras“ gavę žinių, jog pas Baudėjo kaimo gyventoją Juozą Jankauską parėjo pailsėti du jo sūnūs – Albertas ir Albinas, kuriuos įtarė priklausant J. Gelčiaus būriui, NKVD viršininkas Grigoravičius, paėmęs 10 sribų, nuvyko į šį kaimą sulaikyti partizanų. Bet, bandant apsupti sodybą, buvo patys apšaudyti iš miško. Keturi sribai (Leonas Zdanevičius, Aleksas Jaskutonis, Vincas Linkevičius (?), Jonas Uloza) žuvo, o likusieji su vadu pabėgo. Partizanų būrys (padidintais saugumo duomenimis, apie 50 žmonių) pasitraukė į Butrimonių valsčiaus Gailiakiečio kaimą. Vėlesnės partizanų paieškos enkavėdistams buvo nesėkmingos, todėl jie suėmė J. Jankauską (gim. 1894), kuris buvo išvežtas į Vorkutos lagerį (ten netrukus žuvo), ir sudegino jo sodybą⁸². Jo sūnus Albertas vėliau pradėjo slapstytis ir 1953 m. buvo suimtas.

1945 m. pradėta kryptingiau kovoti su partizanais. Buvo užvestos agentūrinės bylos, kuriose pradėta kaupti medžiaga apie konkrečius kovotojus. Štai J. Ogilbos-Dobilo būriui buvo pradėta byla „Perechodnyje“, o vėliau ji gavo pavadinimą „Razbityje“.

1945 m. pasibaigus karui su vokiečiais, kovotojų gretas kiek sumažino sovietų valdžios paskelbtos amnestijos. Daugelis nuo mobilizacijos besislapstančių vyrų ir abejojančių kovotojų legalizavosi. Partizanų vadovybė nedraudė legalizuotis, tik išpėjo dėl kai kurių neleidžiamų veikslių. Dzūkų rinktinės štabo įsakymas skelbė:

„kuris ateityje be savo viršininkų žinios tar-sis su enkavėdistais ar atiduos jiems savo ginklus, bus laikomas partizanų ir tautos iš-daviku“⁸³.

Legalizuotis be ginklų netrukdė. Iki 1945 m. birželio 23 d. Stakliškių valsčiauje legalizavosi 115 žmonių: 106 ven-gė mobilizacijos, 2 ginkluoti ir 4 negin-

⁸¹ Daumantas J. *Ten pat*, p. 94–95; Vytauto Juod-snukio surinkti duomenys.

⁸² NKVD Alytaus apskr. skyriaus viršininko mjr. Čer-nyšev 1945 m. vas. 27 d. spec. pranešimas LSSR NKVD komisariui J. Bartašiūnui, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 804, l. 108–109; J. Jankausko sulaikymo pro-tokolas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. P-5110 Li, l. 3.

⁸³ Dzūkų partizanų rinktinės štabo įsakymas 1945 m., *LYA*, f. K-1, ap. 18, b. 74, l. 113–9.

kluoti partizanai, 3 pabėgę iš ėmimo į Raudonąją armiją (*dezertyrai*)⁸⁴. Iki liepos 10 d. dar legalizavosi 26 vengiantys mobilizacijos ir 1 neginkluotas partizanas⁸⁵. Kaip matome, asmenų su ginklais legalizavosi mažai.

Ne visiems legalizacija baigėsi gerai. Ir ne tik partizanams. 1945 m. rugpjūčio 14 d., informatoriaus „Jaroševič“ duomenimis, 132 pasienio pulko karių grupė nuvyko į Gineikonių kaimą ieškoti pabėgusio J. Juodžio, kuris po legalizacijos buvo suimtas kaip „*gaujos vadas*“. Kariai, apsupę jo namus, rado jį daržinėje ir atvedė į gyvenamąjį namą. Šis, nutaikęs proga, bandė bėgti, bet buvo nušautas pasaloje buvusių kareivių⁸⁶. Tada buvo suimtas ir J. Korkus iš Unkonių kaimo. Iš pradžių jis neigė, kad priklausė „*gaujai*“, bet per vieną tardymą palūžo ir prisipažino. Vėliau vėl neigė. Bet, remiantis pirminiu jo prisipažinimu ir liudininkų parodymais, buvo nuteistas 10 metų kalėti⁸⁷. Abu šie asmenys buvo tik ginkluoti, jokių politinių siekių neturėjo ir nebuvo partizanai.

Prieš partizanus veikta karinėmis ir agentūrinėmis priemonėmis. Pastebimas suaktyvėjimas 1945 m. vasarą ir rudenį. Intensyviai vyko pavienių partizanų gaudynės. Liepos 15 d. pasieniečių užkarda Gripiškėse nušovė bandantį pabėgti „banditą“⁸⁸. Rugpjūčio 12 d. sulaikytas Aleksas Aksiumaitis (gim. 1900) iš Pakrovų kaimo. Pastarasis neigė priklausantis banditams⁸⁹. Rugpjūčio 7 d. per operaciją nušautas ginkluotas žmogus, prieš žūdamas spėjęs mirtinai sužeisti NKVD Stakliškių poskyrio viršininką jn. ltn. Grigoravičių⁹⁰.

1945 m. rugpjūčio mėn. visoje Alytaus apskrityje siautėjo 4 pasienio pulkai. 132-asis pulkas veikė Jiezno, Butrimonių, Stakliškių valsčiuose. Stakliškių valsčiuje siautėjo 3-iasis batalionas. Valsčiuje sulaikyta 19 „*įtartino elemento*“, nušauti 2 beginkliai vokiečiai⁹¹. Dar rugpjūčio 15 d. sulaikyti 3 „*banditai*“, 4 rėmėjai⁹². Sugalvoti kaltinimai, atrodo, įtartinai. Bet tuo laiku užteko ir įtarimo, kad žmogus būtų suimtas.

Partizanų vadams likviduoti buvo verbuojami specialūs agentai. NKVD sužinojo, jog Pakrovų kaimo gyventojas Aleksas Jankauskas yra partizanų rėmėjas ir augina J. Ogilbos-Dobilo dukrą. Už tai jis buvo suimtas. Priverstas pripažinti savo kaltę, jis buvo užverbuotas agentu „Vileiš“ ir nusiųstas užmušti būrio vada. Tą jis atliko rugpjūčio 30–31 d., sutartoje vietoje susitikęs su partizanų vadu. O kad jo neišaiškintų partizanai, dar užmušė ir vado žmoną Anelę Ogilbienę

⁸⁴ NKVD Alytaus apskrities skyriaus viršininko mjr. Černyšev 1945 m. birž. 23 d. pažyma apie banditų, vengiančių mobilizacijos, dezertyrų legalizacijos eigą Alytaus apskrityje iki birž. 23 d., *ten pat*, l. 57.

⁸⁵ LSSR NKVD Vilniaus operatyvinio sektoriaus vado pavadoautojo plk. Smirnov 1945 m. liepos 10 d. raštas pplk. Rudyko, *ten pat*, l. 75.

⁸⁶ 3 Baltarusijos fronto užnugario apsaugos kariuomenės vado gen. mjr. Liubij 1945 m. rugpj. 17 d. žvalgybinė suvestinė LSSR Vilniaus operatyvinio sektoriaus vadui plk. Rudyko, *LYA*, f. K-1, ap. 18, b. 97, l. 22–23.

⁸⁷ Karinio tribunolo sprendimas 1946 m. vas. 12 d., *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. P 20072 Li, l. 49.

⁸⁸ Iškarpa iš NKVD ataskaitos, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 805, l. 45.

⁸⁹ 3 Baltarusijos fronto užnugario apsaugos kariuomenės vado gen. mjr. Liubij 1945 m. rugpj. 15 d. žvalgybinė suvestinė Vilniaus operatyvinio sektoriaus vadui plk. Rudyko, *LYA*, f. K-1, ap. 18, b. 97, l. 32.

⁹⁰ LSSR NKGB 2 skyriaus poskyrio viršininko mjr. Zausajev 1945 m. rugpjūčio mėn. spec. pranešimas SSRS NKVD–NKGB įgaliotiniui gen. ltn. Tkačenko, *LYA*, f. K-1, ap. 18, b. 70, l. 29; NKVD Alytaus apskr. skyriaus viršininko pplk. Lisovskij 1945 m. rugpj. 9 d. pažyma LSSR Vilniaus operatyvinio sektoriaus vadui plk. Rudyko, *LYA*, f. K-1, ap. 18, b. 74, l. 126.

⁹¹ 3 Baltarusijos fronto NKVD pasienio kariuomenės viršininko Liubij ir kt. 1945 m. rugpj. 14 d. pranešimas SSRS NKVD–NKGB įgaliotiniui gen. ltn. Tkačenko, *LYA*, f. K-1, ap. 18, b. 71, l. 3.

⁹² NKVD Alytaus apskr. skyriaus viršininko pplk. Lisovskij 1945 m. rugpj. 16 d. pažyma, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 74, l. 184.

Žibutę (gim. 1920). Kad gyventojai neįtartų A. Jankausko, enkavėdistai jį uždarė į Jiezo kalėjimą. Vėliau jis buvo pasiūstas sunaikinti partizanus Makūną ir Bagdonavičių. O kad ir stribai (kuriais NKVD irgi nepasitikėjo) neįtartų A. Jankausko šių veiksmų, prieš rikiuotę buvo paskelbta pulko vado padėka raudonarmiečiams už šią operaciją. Taip pat Dobilo būriui likviduoti buvo užverbuotas ir buvęs partizanas Kazys Proškus (iš Pakrovų k.), slapyvardžiu „Karandaš“. Jis pats parašė laišką Stakliškių NKVD darbuotojui. Buvęs partizanas už garantiją dėl savo gyvybės ir atleidimą nuo bausmės pažadėjo išvesti partizanus legalizuotis, o nenorinčiuosius – likviduoti⁹³.

Netrukus po šių įvykių žuvo Dobilo padėjėjas J. Bagdonavičius-Jovaras. Rugšėjo 4 d. jis nuėjo pas Stakliškių gyventoją Joną Bekešį ir jį nušovė. Netoli buvęs stribas pranešė į NKVD. Prasidėjo bėgančiojo persekiojimas, jis buvo nušautas⁹⁴. Rugšėjo pabaigoje NKVD ataskaitose teigta, kad Dobilo būrys yra likviduotas. Iš buvusių „gaujoje“ 90 partizanų 43 užmušti, 22 suimti, 26 legalizavosi⁹⁵. (Šie skaičiai yra abejotini.) „Vileiš“ ir „Karandaš“ duomenimis, spalio 28 d. buvo sulaikytas J. Ogilbos-Dobilo būrio narys Vincas Bazikaitis iš Stakliškių ir paimtas jo ginklas⁹⁶.

Dideli nuostoliai buvo ir kitų partizanų būrių. 1945 m. lapkričio 17 d. Gripiškių kaime žuvo 6 žmonės, susidūrę su karių žvalgybos grupe. NKVD šaltinis teigia, jog tuomet žuvo Jonas Andruličius, Vincas Komulavičius-Berlynas. Pagal vieną NKVD versiją, partizanai pateko į pasalą. Paimtas 1 kulkosvaidis, 1 šautuvas, 2 pistoletai. Vienas sovietų karys buvo lengvai sužeistas⁹⁷. Pagal įvykių dalyvių prisiminimus, 4 partizanai keliavo į Perloją, kur kunigavo J. Andruličiaus brolis. Ten jie norėjo prisijungti prie vietinių partizanų. Atvykę į Gripiškes, jie apsistojo pas Kazį Vaiciulevičių. Ten buvo apsupti, bandė atsisaukdamasi bėgti, bet žuvo. Vėliau žuvusiųosius niekino Stakliškių ir Jiezo aikštėse⁹⁸. Greičiausiai iš tikrųjų žuvo 4 partizanai, tai liudija NKVD paimtų ginklų kiekis ir nufotografuoti 4 žuvusieji Jiezo aikštėje. Vėliau išsiaiškinta, jog žuvo Jonas Andruličius-Šviesuolis (gim. 1918), Alfonsas Juonys-Žaibas (gim. 1908), Vincas Truncė-Dobilas (gim. 1924), Adolfas Šmigelskis-Nendrė (gim. 1922). (Duomenys nuo paminklo Gripiškių k.)

1945 m. NKVD pavyko išsklaidyti didesnius partizanų būrius, bet kova tuo nesibaigė. 1946 m. vėl veikta prieš partizanus. NKVD ėmėsi aktyvesnių veiksmų. Jau vasario 15 d. per susišaudymą pabėgo sužeistas partizanas. Tęsiant kovą prieš ginkluotus partizanus, smogta jų ryšininkų ir rėmėjų grandžiai. Vasario 18 d. iš Stakliškių valsčiaus buvo ištremta 11 „banditinių“ šeimų, iš viso 39 žmonės⁹⁹.

⁹³ NKVD Alytaus apskrities skyriaus viršininko pplk. Lisovskij 1945 m. rugs. 8 d. raštas LSSR NKVD komisariui J. Bartašiūnui, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 805, l. 1; LSSR NKVD Vilniaus opersektoriaus vado plk. Rudyko 1945 m. rugs. 15 d. raštas SSRS NKVD-NKGB įgaliotiniui gen. ltn. Tkačenko, *LYA*, f. K-1, ap. 18, b. 71, l. 55.

⁹⁴ NKVD Alytaus apskrities skyriaus viršininko pplk. Lisovskij 1945 m. rugs. 8 d. raštas LSSR NKVD komisariui J. Bartašiūnui, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 805, l. 17–18.

⁹⁵ NKVD Alytaus apskrities skyriaus viršininko pplk. Lisovskij 1945 m. spalio 4 d. raštas LSSR NKVD komisariui J. Bartašiūnui, *ten pat*, l. 131.

⁹⁶ NKVD Alytaus apskrities skyriaus viršininko pplk. Lisovskij 1945 m. spalio 29 d. raštas LSSR NKVD komisariui J. Bartašiūnui, *ten pat*, l. 167.

⁹⁷ NKVD Alytaus apskrities skyriaus viršininko pplk. Lisovskij 1945 m. gruodžio 3 d. pažyma, *LYA*, f. K-1, ap. 3, l. 203; LSSR NKVD Vilniaus operatyvinio sektoriaus vado plk. Rudyko 1945 m. lapkr. 19 d. raštas SSRS NKVD-NKGB įgaliotiniui gen. mjr. Jefimov, *ten pat*, ap. 18, b. 69, l. 130.

⁹⁸ Garmutė A. *Motinėle, auginai*, Kaunas, 1993, p. 150.

⁹⁹ NKVD Alytaus apskr. skyriaus viršininko pplk. Lisovskij 1946 m. vasario informacinė suvestinė LSSR NKVD komisariui J. Bartašiūnui, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 806, l. 181.

1946 m. rugpjūčio mėn. suimti rėmėjai Aleksas Danilevičius (gim. 1891), Vincas Bartkus (gim. 1915) iš Alšininų, mokytojas Aleksas Šimanskas iš Kristapiškių, kpt. Andrius Stungaitis¹⁰⁰. 1946 m. lapkričio 11 d. suimtas Simonas Kerdokas (gim. 1908) iš Būdos kaimo ir už ryšius su partizanais nuteistas 10 metų kalėjimo ir 5 tremties¹⁰¹.

1946 m. rugpjūčio 28 d. dėl veiklos koordinavimo užvesta byla „Lesniki“, skirta J. Maščinsko junginiui, aktyviausiai besireiškusiam Stakliškių valsčiuje¹⁰².

Stakliškių valsčiuje žūdavo ir iš kitų valsčių atėję partizanai. Štai vasario 13 d. NKVD persekiojo vadą Laimutį, Griškonyse (Butrimonių vls.) nušovusį tris pasieniečius. 261-ojo pulko kariai užklupo partizanus Gojaus miške. Tuomet žuvo Vytautas Duliūnas-Laimutis, kulkosvaidininkas Kostas Šimelevičius-Gonras¹⁰³. 1946 m. gruodžio 8 d. vykdyta karinė čekistų operacija Kalvių miške, Stakliškių valsčiuje. Jos metu žuvo 2 partizanai. Vienas iš jų – Petras Maleckas-Auksinukas (gim. 1918) iš Daršūniškio, anksčiau priklausęs Klajūno būriui¹⁰⁴.

Bet kartais partizanus lydėdavo ir sėkmė. Štai 1946 m. liepos 2 d. Greikonio kaime Lakštingalos būrio partizanus apsupo 20 kareivių. Vadas M. Jaruševičius nepasimetė ir išvedė 7 partizanus iš apsupimo. Už šį ir kitus nuopelnus Pietų Lietuvos srities vadas Vanagas apdovanojo Lakštingalą Laisvės kovos kryžiumi III laipsnio (su kardais)¹⁰⁵.

1947 m. pradžia buvo nesėkminga J. Maščinsko-Klumpės (Aro) būriui. Dar 1946 m. spalio mėn. buvo suplanuota į būrį įterpti agentą „Genį“. Sugalvota legenda. Agentas tariamai buvo neatidavęs grūdų pyliavų valstybei, todėl sovietų valdžios jis turėjo būti suimtas. „Geniui“ namie surengus išgertuves, buvo inscenuotas jo suėmimas ir pabėgimas. Kareiviai buvo įspėti, kad nešaudytų ir neieškotų. Taip ir įvyko. Ryšys su juo buvo numatytas per agento seserį¹⁰⁶.

1946 m. gruodžio 27 d. suimamas Julijonas Šupčinskas (gim. 1893) iš Pažerių (?) kaimo, 1947 m. sausio 25 d. – Jonas Valkauskas (gim. 1897) iš Kristapiškių, 27 d. – Pranas Pauliukonis (gim. 1931) iš Pažerų (?) kaimo. Tai buvo „Genio“ darbas. Netrukus jis priėjo ir prie vado.

J. Maščinsko-Klumpės 7 žmonių grupė išėjo į Aukštadvario valsčių. Tuo metu tenai buvo vykdoma čekistų karinė operacija. Partizanų grupė susiskirstė į tris dalis. Vadas įsakė sausio 17 d. susirinkti „komendantūroje“ Jovaišiškių kaime, pas šeimininką, slapyvardžiu Jaraska. Partizanai išsiskyrė, turėdami atėities planų tęsti kovą. „Genys“ išėjo kartu su J. Maščinsku. Sausio 13 d. prie Būdos miško agentas nušovė vadą ir apie tai pranešė operatyviniam darbuotojui. Nuvykę į vietą, jie rado žuvusį ir parsivežė į Stakliškes¹⁰⁷. Kiti šaltiniai rodo, kad čekistai turėjo ir kitokių planų J. Maščinsko atžvilgiu. NKVD agentai smogikai, pasivadinę „Kęstučio“ būriu, norėjo per jį susisiekti su vadu Žaibu. Įvykdyta

¹⁰⁰ MVD Prienų skyriaus viršininko plk. Vorosilov 1946 08 15 informacinė suvestinė už 1946 m. rugpjūčio 10–15 d., b. 1410, l. 123.

¹⁰¹ Karinės kolegijos 1947 01 13 sprendimas, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. P 14821 – Li, l. 78.

¹⁰² MVD Prienų skyriaus viršininko plk. Vorosilov raštas apie darbą 1946 m. gruodžio mėn., *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1410, l. 268.

¹⁰³ NKVD Alytaus apskr. skyriaus viršininko pplk. Lisovskij 1946 m. bal. 15 d. raštas LSSR MVD 1 skyriaus viršininkui pplk. Vasiljev, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 807, l. 158.

¹⁰⁴ MVD Prienų skyriaus viršininko plk. Vorosilov ataskaita už darbą 1946 m. gruodžio mėn. LSSR MVD komisarui J. Bartašiūnui, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1410, l. 268.

¹⁰⁵ *Lietuvos partizanų Dainavos apygarda (1945–1952)*, p. 258.

¹⁰⁶ MGB Prienų skyriaus viršininko mjr. Ševčenko ataskaita už darbą 1946 m. spalio mėn. LSSR MGB ministrui gen. mjr. Jefimov, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1411, l. 67–68.

¹⁰⁷ MGB Prienų skyriaus viršininko mjr. Ševčenko 1947 m. sausio 31 d. raštas LSSR MGB ministrui gen. mjr. Jefimov, b. 1416, l. 15–16.

suplanuota operacija – areštuoti 22 žmonės iš kelių valsčių. Viena 5 suimtujų grupė, lydima konvojaus, iškeliavo iš Užuguosčio. Juos kelyje užpuolė tariaimi „partizanai“. Šie „nukovė“ ir „sužeidė“ kareivius, maskuotei naudodami gyvulių kraują. Taip suimtų ryšininkų pagalba, jiems nieko neįtariant, norėjo susisiekti su tikraisiais partizanais. Bet planas nepavyko žuvus J. Maščinskiui¹⁰⁸.

1947 m. sausio 17 d. „Genio“ nurodymu Druskeliškių kaime karinė grupė ištremto Ignatavičiaus ūkyje užklupo partizanus Andrių Ignatavičių-Bieliūną ir Joną Ignatavičių-Barzdą, kuriuos nukovė¹⁰⁹. Iš viso agento nurodymu buvo suimta 10 žmonių, padėjusių partizanams¹¹⁰. NKVD vengė „Genio“ iššifravimo, nes jie su vadu Klumpe buvo užėję Lepelionių kaime pas Veroniką Pugačiauskiene, kuri žinojo vado žūtį ir skleidė apie tai žinias. Todėl agentą siūlyta pervesti į kitą apskritį¹¹¹.

1947 m. vasario mėn. už ryšius su partizanais dar buvo areštuoti Lepelionių kaimo gyventojai Valentinas Sliudenis (?) (gim. 1908) ir Kazys Bagužinskas (gim. 1897).

Vėliau žuvo ir kiti buvę J. Maščinsko junginio partizanai. Kai kurių žuvimo aplinkybės lieka neaiškios. Pavyzdžiui, Albino Grudzevičiaus-Šturmo žūtis. 1947 m. gegužės 4 d. Stakliškių stribas Adomas Blaževičius nuėjęs į Popsių kaimą dirbti į savo ūkį. Prie jo, dirbančio laukuose su paaugliais sūnumis, priėję du civiliais drabužiais apsirengę vyrai. Vienas iš jų šovęs į stribą iš pistoleto. Sužeistas į krūtinę stribas griebėsis šautuvo ir nušovęs į jį pasikėsinusį, antrasis pabėgęs. Sūnus pranešęs apie įvykį į MGB ir netrukus atvykusi kareivių grupė. Buvo nustatyta, kad nušautasis yra A. Grudzevičius-Šturmas (iš Užuguosčio) iš J. Maščinsko grupės. Paimtas jo pistoletas. Šturmas buvęs apsirengęs kostiumu, su kaklaraiščiu, užsidėjęs skrybėlę¹¹². Tokia yra stribo papasakota versija, o kaip buvo iš tikrųjų – nežinoma. Ypač keistai atrodo partizano apranga anų metų kovos sąlygomis.

Tolimesni 1947 m. įvykiai buvo taip pat dramatiški – rėmėjų suėmimai, partizanų žūtys. 1947 m. balandžio 29 d. suimamas Juozas Kerdokas iš Būdos kaimo, mokytojas, šaulys, partizanų rėmėjas¹¹³.

MGB gauna agentūrinį pranešimą, kad Gojaus miške pas miškininką Aleksą Žuvuninką, gyvenantį Pokrovo kaime, užeidinėja partizanai, ypač per religines šventes. 1947 m. gegužės 26 d. įvykdoma operacija. MGB operatyvinio įgaliotinio Vorov ir garnizono vado jn. ltn. Durnov vadovaujama 15 kareivių grupė nukauna 2 partizanus. Pagal dokumentus nustatoma, kad tai Dainavos apygardos Žaibo būrio skyriaus vadas A. Židanavičius-Skrajūnas ir eilinis Juozas Kunigonis (gim. 1922) iš Simno valsčiaus. Apsupti partizanai gynėsi apie valandą, kol žuvo. MGB duomenimis, lengvai sužeistas rusų kareivis ir namo šeimininkas¹¹⁴. Pastarasis suimtas neigė pažinojęs partizanus.

¹⁰⁸ *Lietuvos partizanų Dainavos apygarda (1945–1952)*, p. 350–351.

¹⁰⁹ Išrašas iš operatyvinės suvestinės 1947 m. sausio 23 d., *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1415, l. 24; MGB Prienų apskr. skyriaus viršininko mjr. Ševčenko 1947 m. sausio 31 d. raštas LSSR MGB ministrui gen. mjr. Jefimov, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1416, l. 16.

¹¹⁰ *Ten pat*, l. 16.

¹¹¹ MGB Prienų apskr. skyriaus viršininko mjr. Ševčenko 1947 m. sausio 28 d. spec. pranešimas LSSR MGB ministrui gen. mjr. Jefimov, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1416, l. 232.

¹¹² MVD Stakliškių poskyrio viršininko jn. ltn. Bartkaus 1947 m. spalio 11 d. pažyma, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1413, l. 53; MGB Prienų apskr. skyriaus viršininko mjr. Ševčenko 1947 m. geg. 4 d. raštas LSSR MGB ministro pavaduotojui gen. mjr. Kapralov, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1414, l. 56.

¹¹³ MGB Prienų apskr. skyriaus viršininko mjr. Ševčenko 1947 m. geg. 4 d. raštas LSSR MGB ministrui gen. mjr. Jefimov, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1415, l. 112.

¹¹⁴ MGB Prienų apskr. skyriaus viršininko mjr. Ševčenko ataskaita už darbą 1947 m. geg. mėn. LSSR MGB ministrui gen. mjr. Jefimov, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1414, l. 79–80.

1947 m. spalio mėn. buvo suplanuota, kaip likviduoti DKA partizaną B. Pu-gačiauską-Lakūną, ateinantį iš Kruonio valsčiaus¹¹⁵. Tam reikalui pasirinktas infor-matorius „Špokas“. Jis sužinojo, kad spalio 14 d. Lakūnas nakvos pas Domicelę Juodienę Gineikonių kaime. Spalio 15 d. Stakliškių ir Aukštadvario operatyviniai darbuotojai bei du Stakliškių sribai, iš viso 6 žmonės, vadovaujami MGB valsčiaus poskyrio viršininko Nikonov, apsupę D. Juodienės sodybą, nušovė Lakūną, paėmė jo automatą, šovinius, granatas ir daiktus¹¹⁶.

1948 m. buvo sėkmingesni partizanams. MGB pažymėjo, jog metams pasibai-gus, nėra nei vieno „suimto ar užmušto bandito“¹¹⁷. Bet pažymėjo ir tai, kad „*labai nepatenkinamas darbas*“ yra Stakliškių, Ijezno ir Birštono valsčiuose¹¹⁸. Konstatuota, kad MGB Stakliškių valsčiaus viršininkas lt. Nikonov su agentūra dirba netikslingai, gauna tik informacinio pobūdžio medžiagą, naujos agentūros paieška neužiima¹¹⁹.

Nuo 1949 m. pradėjo žūti paskutiniai partizanai, toliau suimami rėmėjai. V. Gri-garavičiaus grupei užvesta byla „*Nesčatsnyje*“, Margio tėvūnijai – „*Lesnyje*“ (taip pat nuo 1947 m. vesta byla „*Koščiujuščyje*“), Skroblo skyriui – „*Smelyje*“ ir t. t. Vėl veikta agentūrinėmis priemonėmis. Kai kurie asmenys netgi patys rodė iniciatyvą. Štai ei-gulyš Žuvenikas pranešinėjo apie partizanus, nors nebuvo agentas, o pasirašinėjo slapyvardžiu „Tėvas“. Taip pat tyrinėti partizanų rėmėjai, norint juos panaudo-ti kovoje su likusiais partizanais. Štai suimtą ryšininę Kleizaitę norėta panau-doti Audros būriui sunaikinti¹²⁰. Bet tai ne visada pavykdavo.

Tuo metu daug partizanų rėmėjų jau buvo MGB sekami. 1949 m. tyrinėti rėmėjai Pranas Žvaliauskas (gim. 1928) iš Vilkininkų, Adomas Francevičius (gim. 1912) iš Želkūnų, Stakliškių apylinkės pirmininkas Ignas Kvedaravičius (gim. 1912)¹²¹, informatoriaus „Tėvo“ iškūstas Vincas Brazionis (gim. 1912) iš Stakliškių¹²², Marija Juodienė (gim. 1910) iš Gi-neikonių¹²³, Vladas Voveris (gim. 1898) iš Vydžionių¹²⁴. Kai kam toks tyrinėjimas baigdavosi suėmimu ir kalėjimu. 1949 m. buvo suimti broliai Petras ir Vy-tautas Bisikirskai iš Gripiškių ir už ry-šius su Ėglio grupe nuteisti po 25-erius metus lagerio.

Stiprus smūgis partizanų vadovau-jančiai grandžiai buvo suduotas 1951 m. vasario 15 d. MGB Kauno srities valdy-ba su 298-ojo pulko 3-iojo bataliono ka-reiviais, realizuodama per tardymą iš Al-binos Talačkaitės gautus duomenis, vykdė

¹¹⁵ MGB Prienų apskr. skyriaus viršininko mjr. Šev-čenko 1947 m. lapkr. 2 d. raštas LSSR MGB mi-nistrui gen. mjr. Jefimov, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1416, l. 176.

¹¹⁶ MGB Prienų skyriaus viršininko mjr. Ševčenko 1947 m. lapkr. 2 d. raštas LSSR MGB ministrui gen. mjr. Jefimov, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1413, l. 114–115.

¹¹⁷ LSSR MGB 2N valdybos 2 poskyrio viršininko pavaduotojo pplk. Brujevič 1949 m. vas. 4 d. raštas LSSR MGB ministrui gen. mjr. Kapralov, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1423, l. 210.

¹¹⁸ 1948 m. MGB rašto juodraštis, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1419, l. 89, II pusė.

¹¹⁹ LSSR MGB 2N valdybos išvados apie agentūri-nio-operatyvinio darbo padėtį 1948 m. vas. 15 d., *ten pat*, l. 143.

¹²⁰ LSSR MGB 2N valdybos 2 skyriaus viršininko pavaduotojo pplk. Osipčik pažyma apie bandi-tinę grupę „Audra“, įeinančią į Lakštingalos būrį (apie 1949 m.), *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1422, l. 75.

¹²¹ MGB Prienų apskr. skyriaus raštas apie darbą 1949 m. kovo mėnesį LSSR MGB ministrui gen. lt. Gorlinskiui, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1426, l. 58–60.

¹²² MGB Prienų apskr. skyriaus viršininko mjr. Šev-čenko raštas apie darbą 1949 m. bal. mėnesį LSSR MGB ministrui gen. mjr. Kapralov, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1424, l. 124.

¹²³ MGB Prienų apskr. skyriaus viršininko mjr. Šev-čenko raštas 1949 m. už gegužę LSSR MGB mi-nistrui gen. mjr. Kapralov, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1426, l. 85.

¹²⁴ MGB Prienų apskr. skyriaus viršininko mjr. Šev-čenko raštas apie darbą 1949 m. rugpj. mėnesį LSSR MGB ministrui gen. mjr. Kapralov, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1424, l. 235.

operaciją Jaunonių kaime, spėdami, kad ten yra Vanago bunkeris. Kareiviams radus bunkerį Talačkų ūkyje, partizanai atsišaudė, o po to nusišovė. Taip žuvo Kostas Baliukevičius Rainis-Tilius (gim. 1926), Pietų Lietuvos partizanų srities Visuomeninės dalies viršininkas, Urbantas Dailidė-Tauras (gim. 1921), LLKS Ginkluotųjų pajėgų štabo ūkio skyriaus viršininkas, M. Jaruševičius-Lakštingala, vadovybės apsaugos būrio vadas, ryšininkė Marytė Talačkaitė (gim. 1917)¹²⁵. Yra ir kita įvykio versija. Agentų smogikų grupė, norėdama susisiekti su J. Lukša-Skirmantu ir A. Ramanausku-Vanagu, 1951 m. vasario 15 d. Kaune suėmė ryšininką Petrą Talačką, kuris palaikė ryšį su minėtais partizanais per Lakštingalą. Suimtojo tėvų namuose 1947 m. buvo įrengtas bunkeris. Šiais duomenimis remiantis, įvykdyta čekistų karinė operacija, kurios metu ir žuvo minėti 4 kovotojai¹²⁶. Viską vykdė MGB srities vadovybė, nes tikėjosi rasti aukščiausiosios partizanų vadovybės narius. Jų nerado, bet operacijos metu kartu su kitais žuvo Stakliškių valsčiaus aktyvus partizanų vadas M. Jaruševičius-Lakštingala.

Be bunkeryje rastų ir paimtų ginklų, nuotraukų, įvairios dokumentacijos, rasti vertingo ryšininko Jono Narvičiaus-Šarūno laišakai Lakštingalai. Tuo metu jis buvo Jiezno rajono švietimo skyriaus vedėjas. Tai išsiaiškinus, buvo suimtas ir ryšininkas Vincas Burbulis iš Želkūnų, per kurį palaikytas ryšys. 1951 m. abu ryšininkai nuteisiami po 25-erius metus lagerio ir 5-erius tremties¹²⁷. Po šio įvykio prasidėjo ir kitų ryšininkų ir rėmėjų areštai. Daugiau kaip 20 suimtų asmenų buvo nuteista kalėti.

Prieš negausius paskutiniųjų partizanų junginius bandė veikti ir sribai. 1951 m. lapkričio 27 d. pas sribus atėjęs Jonas Nekraševičius pasakojo, kad šeši „banditai“ išsivarė jo kiaulę (kitais duomenimis, partizanams kiaulę davė Jonas Morkūnas¹²⁸). 19 sribų nuvyko į įvykio vietą. Prie Butkiškių kaimo jie aptiko Ėglio būrį, bet partizanai nepasimetė, o apšaudė juos puolusius sribus. Susišaudant žuvo Aukštadvario sribų būrio politrukas Baranauskas. Partizanai sėkmingai pasitraukė (MGB žiniomis, neva 2 iš jų buvo sužeisti). Įvykio vietoje rasta kiaulė, tuščias bunkeris ir antisovietinių lapelių¹²⁹. Sribų kovingumas vėl pasirodė labai menkas.

1952–1953 m. MGB tęsė paskutiniųjų partizanų paieškas ir jų likvidavimą. 1952 m. vasario 2 d. Jiezno MGB vykdė čekistų karinę operaciją Pakrovo kaime. Packevičių sodyboje buvo aptikti du Vėjo būrio partizanai. Per susišaudymą nušautas Aleksandras Kibauskas-Aitvaras (gim. 1912) ir suimtas sunkiai sužeistas K. Karčiauskas-Klevas¹³⁰. Sužeistą pradėta intensyviai tardyti, siekiant išgauti reikalingų žinių. Namo šeimininkai brolis Kajetonas (gim. 1932) ir sesuo Joana (gim. 1928) Packevičiai nuteisti 25-eriams metams lagerio¹³¹.

Vėl prie partizanų žūčių prisideda agentai. 1952 m. rugpjūtį agentas „Dra-

¹²⁵ LSSR MGB Kauno srities valdybos viršininko pav. plk. Počinkov ir kt. 1951 m. vas. 15 d. pasirašytas aktas apie įvykdytą čekistinę karinę operaciją, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 25572/3, l. 227.

¹²⁶ *Lietuvos partizanų kovos ir jų slopinimas MVD-MGB dokumentuose 1944-1953 metais*, sud. N. Gaškaitė, A. Kašėta, J. Starkauskas, Kaunas, 1996, p. 429.

¹²⁷ LSSR MVD karinio tribunolo 1951 m. birž. 11 d. nuosprendis, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 25572/3, l. 90, II pusė.

¹²⁸ Pasakojo Vytautas Jaruševičius, gim. Stakliškių apyl., Aukštojos k.

¹²⁹ MGB Kauno srities valdybos 1951 m. gruodžio 25 d. spec. pranešimas LSSR MGB ministrui gen. mjr. Kapralov, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 903, l. 36-38.

¹³⁰ MGB Jiezno rajono 1952 m. vas. 6 d. operatyvinė suvestinė LSSR MGB ministrui gen. mjr. Kapralov, *ten pat*, l. 40.

¹³¹ LSSR MGB Kauno srities skyriaus Tardymo poskyrio viršininko Jarcev 1952 m. geg. 17 d. apžvalga, *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 23884, t. 2, l. 231.

suolis“ asmeniškai likvidavo partizaną P. Valkauską¹³². 1952 m. rugsėjo 24 d.(?) Baudėjų kaime MGB operatyvinė grupė nušovė Margio tėvūnijos partizaną Vinčą Milkevičių (gim. 1929), kitam pavyko pasislėpti Gojaus miške¹³³. Taip žuvusį įvardijo MGB, bet tai buvo tik besislapstantis asmuo, ginkluotas revolveriu.

Tuo laiku jau kiekvienam persekiojamam partizanui prijungiama „patyrusi operatyvinė sudėtis“. Štai Jiezno rajone veikia dvi MGB vidaus kariuomenės komandos. 1953 m. sunaikinami ir paskutiniai partizanai.

1953 m. sausio 24 d. Gerulių kaime įvykdyta operacija, nes sužinota, kad čia lankosi Ėglio būrio narys Albertas Jankauskas (gim. 1928) (Jankauskas). Operacijos metu jis sužeidžiamas ir paimamas gyvas. Čia pasižymi sribai¹³⁴. Tai taip pat buvo besislapstantis asmuo, ginkluotas vien revolveriu ir turėjęs porą susitikimų su tikrais partizanais.

1953 m. sausio 26 d. pagal agentų „Arat“ ir „Dainius“ duomenis vykdyta operacija Stakliškių kaime. Apsupama kolūkio brigadininko Juozo Rutkausko daržinė, kur buvo partizanai. Nesutikę pasiduoti, pasipriešinę ir mėginę prasiveržti žuvo V. Staselis-Šermukšnis ir S. Skindaras-Garsas. Suimama kartu buvusi ryšininkė Bronė Šupšinskaitė (gim. 1931). Tardoma ji nieko nesakė, todėl čekistai numatė jos atžvilgiu panaudoti „spec. priemones“. Po įvykių buvo suimtas ir sodybos šeimininkas¹³⁵.

1953 m. kovo 5 d. Mičiūnuose prie Matonio ūkio užklupti ir bebėgantys nukauti du partizanai – K. Stasiulionis-Petras ir Stasys Paškevičius iš Žydiškių¹³⁶. Pagal gyventojų prisiminimus, J. Paškevičius bandė nešti sužeistą draugą, bet buvo pats sužeistas į pilvą. Abu atgabenti į Stakliškes ir numesti aikštėje. Sužeistasis visą dieną vaitojo, kol numirė¹³⁷.

Liko tik broliai V. ir A. Grigaravičiai. Jiems likviduoti buvo numatyti du asmenys – sulaukytas partizanas Karosas ir spec. agentas „Švyturys“. Bet jie buvo sužeisti 1953 m. balandžio 12 d. Migonių kaime (buv. Kruonio vls.) operacijos metu, kuomet žuvo partizanai A. Matikas-Skroblas, Antanas Bieliauskas-Dobilas ir jų rėmėjas Antanas Maciulevičius¹³⁸. Minėtieji agentai smogikai jau buvo spėję anksčiau susitarti su broliais dėl susitikimo Žydiškių kaime pas Bronę Černiauskaitę. Jos namuose MGB įrengė pasalą, vadovaujamą MGB Jiezno rajono viršininko Kirupin, Žiežmarių rajono viršininko pplk. Otrezko ir kt. Balandžio 16 d. 6 val. atėję prie ūkio žuvo V. Grigaravičius-Ėglis ir A. Grigaravičius-Spartuolis¹³⁹. Taip žuvo narsus kovotojas Ėglis, partizanų gretose išbūvęs nuo 1944-ųjų metų. Tai buvo paskutiniai šio krašto partizanai. Su jais

¹³² MGB Jiezno rajono viršininko mjr. Kiriupin 1952 m. lapkr. 24 d. raštas, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 903, l. 110.

¹³³ MGB Kauno srities valdybos viršininko plk. Sinycin 1952 m. spalio 14 d. spec. pranešimas LSSR MGB ministrui Kondakov, *ten pat*, l. 81; MGB Jiezno rajono skyriaus 1952 m. rugsėjo 24 d. aktas, *LYA*, f. K-1, ap. 45, b. 1339, l. 65–65, II pusė.

¹³⁴ LSSR MGB įgaliotinio mjr. Kostiučik 1953 m. sausio 31 d. raštas LSSR MGB ministro pavaduotojui plk. Počkaj, *ten pat*, l. 123; MGB Kauno srities valdybos viršininko plk. Sinycin 1953 m. vas. 19 d. raštas LSSR MGB ministro pavaduotojui plk. Počkaj, *ten pat*, l. 136.

¹³⁵ LSSR MGB įgaliotinio mjr. Kostiučik 1953 m. sausio 31 d. raštas LSSR MGB ministro pavaduotojui plk. Počkaj, *ten pat*, l. 125; MGB Kauno srities valdybos viršininko plk. Sinycin 1953 m. vas. 9 d. spec. pranešimas LSSR MGB ministrui gen. mjr. Kondakov, *ten pat*, l. 127–129.

¹³⁶ MGB Žiežmarių rajono vyr. operatyvinio įgaliotinio mjr. Trusov 1953 m. kovo 5 d. aktas, *ten pat*, l. 143.

¹³⁷ Pasakojo Janina Armanavičienė-Žvaliauskaitė, gim. Vilkininkų k. Užrašė 1999 09 R. Balsevičiūtė.

¹³⁸ Abromavičius S. *Didžioji kova*, Kaunas, 1999, p. 283.

¹³⁹ MGB Kauno srities valdybos viršininko plk. Sinycin 1953 m. bal. 17 d. spec. pranešimas LSSR MGB ministrui Kondakov, *ten pat*, l. 144.

baigėsi organizuota ginkluota kova Stakliškių apylinkėse. Dar 1953 m. MGB turėjo duomenų apie A. Ramanausko-Vanago pasirodymus šiuose kraštuose, bet jo sulaukyti nepavyko. 1953 m. liepos mėn. dar tyrinėti anksčiau padėję partizanams Petras Mikutavičius (gim. 1917), Janė Stalilionienė (gim. 1928) iš Lepelionių, ieškomas Juozas Juodis (gim. 1928) iš Žydiškių¹⁴⁰.

Kaip matome, sovietinio saugumo struktūros, turėdamos labai didelę kiekybinę persvarą, pasipriešinimą sovietų okupacijai Stakliškių apylinkėse slopino beveik 9-erius metus. Tai ilgiausio to meto Europoje partizaninio karo sudėtinė dalis.

Partizanų kova

Pirmieji susiorganizavę partizanai savais veiksmais mėgino sudrausminti, tiksliau – išpėti vietinius sovietų pareigūnus. Jų ginkluota veikla prasidėjo jau 1944 m. rudenį. Tų metų spalio 23 d. buvo apšaudyti iš Krasausiškių į Stakliškes grįžtantys valsčiaus vykdomojo komiteto pirmininkas Balkovskis(?) ir milicininkas Matulevičius. Abu buvo sužeisti, pirmininkas sunkiai į galvą. Dar anksčiau į Stakliškių „selsovieta“ pirmininko namus mesta granata sužeidė jo sūnui ranką. Vėliau apšaudytas Stakliškių valsčiaus pastatas, bet aukų nebuvo. Šie veiksmai priskirti Pandaro(?) grupei¹⁴¹. Panašūs veiksmai tęsėsi ir lapkričio mėnesį. Jau pirmąją mėnesio dieną prie Gripiškių kaimo apšaudyti apylinkės pirmininkas Zdanevičius ir malūno direktorius Juškevičius. Tą pačią dieną apšaudytas Girokelio kaimo (Gerulių k. ?) „selsovieta“ pirmininko pavaduotojo Franskevičiaus namas. Ir vienur, ir kitur apsieita be aukų. Partizanų būrys lankėsi pas prie Baudėjų miško gyvenančių Adomą Valivonį ir klausinėjo apie partinį aktyvą ir NKVD¹⁴². Lapkričio 15 d. vėl apšaudytas tas pats Julius Zdanavičius. Įtarta, kad tai galėjo padaryti partizanai J. ir J. Šimanskai ir Juozas Zumas¹⁴³. Tokie veiksmai liudytų, kad pirmieji partizanai įnirtingai nesiekė fiziškai sunaikinti pareigūnų, o tik stengėsi juos išpėti.

1945–1946 m. neatnešė ramybės sovietams. Partizanai tęsė savo kovą, bet jau griežtesnėmis priemonėmis. 1945 m. sausio 3 d. 20 partizanų būrys, atvykęs su pastotėmis, sumušė Alšininų kaime J. Sankovičių (?) su žmona, o vėliau sušaudė sribą Aleksandrą Zarembą, gyvenančių Kvedariškių kaime¹⁴⁴. Sausio 5 d. partizanai sušaudė Užuguosčio apylinkės pirmininką Antaną Kukažauską; prieš tai partizanų jis jau buvo išpėtas, kad atsisakytų darbo¹⁴⁵. 1945 m. liepos 22 d. nušovė iš Stakliškių grįžtančių milicininko dėdę Adomą Andrulevičių. Rugsjūčio 4 d. Užuguosčio apylinkės Gojaus kaime užmušė du aktyvistus – Domicelę Morkūniene ir jos sūnų Juozą Morkūną¹⁴⁶. Iš atėjusiųjų buvo atpažintas Juozas Genys iš Unkonių kaimo¹⁴⁷. O mi-

¹⁴⁰ MVD Jiezno rajono skyriaus 1953 m. liepos mėn. raštas LSSR MVD ministrui pplk. Vildžiūnui, *ten pat*, l. 149.

¹⁴¹ NKVD Alytaus apskr. skyriaus viršininko mjr. Černyšev 1944 m. spalio 30 d. raštas LSSR NKVD komisariui J. Bartašiūnui, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 803, l. 44, II pusė.

¹⁴² NKVD Alytaus apskr. skyriaus viršininko mjr. Černyšev 1944 m. lapkr. 11 d. raštas LSSR NKVD komisariui J. Bartašiūnui, *ten pat*, l. 49–50.

¹⁴³ NKVD Alytaus apskr. skyriaus viršininko mjr. Černyšev 1944 m. lapkr. 24 d. raštas LSSR NKVD komisariui J. Bartašiūnui, *ten pat*, l. 54, II pusė.

¹⁴⁴ NKVD Alytaus apskr. skyriaus viršininko mjr. Černyšev raštas už 1945 m. sausio 1–10 dienas LSSR NKVD komisariui J. Bartašiūnui, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 804, l. 2.

¹⁴⁵ Masikonis V. *Ten pat*.

¹⁴⁶ Iškarpa iš NKVD ataskaitos, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 805, l. 75.

¹⁴⁷ LSSR Vilniaus operatyvinio sektoriaus vado plk. Rudyko 1945 m. rugsj. mėn. raštas SSRS NKVD–NKGB įgaliotiniui gen. ltn. Tkačenko, *LYA*, f. K-1, ap. 18, b. 70, l. 25.

licininko dėdės baigtį lėmė ne giminystės ryšiai, bet tai, kad jis pranešė apie partizanus sovietams. Jam grįžtant po tokio veiksmo, buvo likviduotas J. Ogilbos būrio partizanų¹⁴⁸. Tokie numatyti asmenų likvidavimai tęsėsi ir toliau.

Spalio 30 d. partizanai atėjo (minimas jų vadas Berlynas) į vakarėlį pas Bagužinską Gripiškių kaime. Ten, remdamiesi savo sudarytu sąrašu, išsivedė Gripiškių apylinkės pirmininką Mickų, arklių nuomos punkto direktorių Rosenevičių (Radzevičių ?) ir MTS (?) darbuotoją Sinkevičių. Juos išsivedė į lauką sušaudė¹⁴⁹.

Kartais į partizanų surengtas pasalas papildavo ir didesnė ginkluotų aktyvistų grupė. Taip 1946 m. liepos 22 d. partizanų grupė (6–7 žmonės), atėjusi nuo Kruonio pusės, surengė pasalą Stakliškių aktyvistams, kurie grįžo iš Alšininkų į Stakliškes po pieno prievolių atidavimo valstybei tikrinimo. Atlikę užduotį, aktyvistai išgėrė ir dainuodami 10 val. vakare pateko į pasalą. Partizanai apšaudė juos iš kulkosvaidžio ir apmėtė granatomis. Žuvo paruošų agentas Leonardas Adomaitis (28 m.), stribas Mykolas Dzendzevičius (gim. 1907), vežėjas Juozas Alčiauskas. Sužeisti buvo apylinkės pirmininko pavaduotojas Mikas Raižys, aktyvistas Jonas Andrulėvičius, Jonas Narvičius, finansų inspektorius Juozas Litvinskas. Tik Stakliškių ZAGS darbuotojas pabėgo. Kai kuriose ataskaitose teigiama, kad partizanams atiteko nukautųjų ginklai¹⁵⁰.

Tų metų spalio mėn. „Auksinuko“ partizanai „*apiplėšė*“ Virkininkų kaimo gyventoją Vinčą Adomaitį, o Maščinsko grupė sušaudė įtariamą Edvardą Ivanauską, pasak MGB, įskustą giminaičio Šimo Kerdoko. Taip pat sušaudė Vedziano (?) kaimo gyventoją Bykovskį ir jo sūnų Balislavą, Telšių Osoaviachimo pirmininką, atvykusį į Stakliškių valsčių „*su MGB apskrities skyriaus užduotimi*“¹⁵¹.

1946 m. lapkričio 23 d. sušaudyta dešimtkiemio įgaliotinio Miko Balsevičiaus (47 m.) šeima, gyvenusi Lepelionyse. Kartu su juo žuvo jo žmona Albina (48 m.), dukros Albina (19 m.) ir Adelė (8 m.) bei sūnūs Vytas (17 m.) ir Jonas (6 m.)¹⁵². Tokios kolektyvinės partizanų baudmės Stakliškių valsčiuje buvo retos. Liks neišku, kas lėmė tokį ištisos šeimos likimą ir kas tikrasis kaltininkas. Tik kai kuriose MGB ataskaitose pažymima, kad tai vyko „*iš keršto*“.

1947 m. pradžioje MGB ataskaitose partizanų, veikusių Stakliškių valsčiuje, neužfiksuota. Bet kovotojų veiksmams tęsėsi. Vėl suduoti smūgiai sovietų aktyvistams. Sausio 5 d. partizanų grupė išsivedė iš namų ir nužudė rinkimų apylinkės komisijos narį Aleksą Židonavičių¹⁵³. Kartais partizanai tą pačią dieną likviduodavo kelis numatytus asmenis, o vėliau pasitraukdavo be pėdsako. Kovo 21 d. gauta žinia, jog išsivesti Stakliškių kaimo dešimtkiemio įgaliotiniai Aleksas Lazauskas (gim. 1902) ir Ado-

¹⁴⁸ NKVD Alytaus apskr. skyriaus viršininko pplk. Lisovskij 1945 m. liepos 23 d. pažyma, LYA, f. K-1, ap. 18, b. 74, l. 115.

¹⁴⁹ NKVD Alytaus apskr. skyriaus viršininko pplk. Lisovskij 1945 m. lapkričio mėn. raštas LSSR NKVD komisariui J. Bartašiūnui, LYA, f. K-1, ap. 3, b. 805, l. 173.

¹⁵⁰ MVD Prienų apskr. skyriaus viršininko plk. Voršilov raštas apie darbą 1946 m. liepos mėn. LSSR MVD komisariui J. Bartašiūnui, LYA, f. K-1, ap. 3, b. 1410, l. 89; MGB Prienų apskr. skyriaus viršininko mjr. Ševčenko ataskaita apie darbą 1946 m. liepos mėn. LSSR MGB 2 skyriaus viršininkui pplk. Počkaj, LYA, f. K-1, ap. 3, b. 1411, l. 3.

¹⁵¹ MGB Prienų apskr. skyriaus viršininko mjr. Ševčenko ataskaita apie darbą 1946 m. spalio mėn. LSSR MGB ministrui gen. mjr. Jefimov, *ten pat*, l. 66.

¹⁵² MVD Prienų apskr. skyriaus viršininko plk. Voršilov 1946 m. gruodžio mėn. spec. pranešimas LSSR MVD komisariui J. Bartašiūnui, LYA, f. K-1, ap. 3, b. 1410, l. 213.

¹⁵³ MGB Prienų skyriaus viršininko mjr. Ševčenko 1947 m. sausio 31 d. raštas LSSR MGB ministrui gen. mjr. Jefimov, *ten pat*, b. 1416, l. 14.

mas Cikanavičius (gim. 1892). Atvykusi karinė grupė rado tame kaime nužudytus Juozą Litvinską (gim. 1895), jo žmoną Marytę ir sūnų Juozą (gim. 1918), o Gojaus miške aptiko nužudytus įgaliotinius. Spėjo, kad tai padarė Žaibo grupė, atkeliavusi iš Daugų valsčiaus¹⁵⁴. 1947 m. balandžio 16 d. buvo nušautas Kristapiškių apylinkės pirmininkas Jeronimas Žilinskas¹⁵⁵.

Griežtomis bausmėmis buvo baudžiami ir įvairūs asmenys, užsiimantys vagystėmis ar plėšikavimu. Štai 1947 m. rugsėjo 23 d. Pakrovo kaime užmuštas Aleksas Gudeliūnas. MVD duomenimis, jis užsiiminėjo smulkiais vagystėmis¹⁵⁶. Partizanai turėjo dar ir įtarimų, kad jis ir to paties kaimo gyventoją Mickienę pranešinėjo MGB apie partizanus. Pagal jų informaciją žuvo du kovotojai. Abu minimi gyventojai buvo likviduoti¹⁵⁷.

1948 m. kovo 10 d. Lelionyse Maščinsko „*gaujos likučiai*“ sušaudė Bronislavo Mikliusenio (Mikliušienio(?)) šeimą (du ar tris asmenis) ir Juozą Jonį (gim. 1924)¹⁵⁸.

Po mėnesio, balandžio 10 d., partizanai vėl atėjo į Lelionių kaimą ir išsivedė į mišką Aleksą Ligeiką (gim. 1910), kur jį ir sušaudė. MGB duomenimis, jis buvo repatriantas iš Vokietijos amerikiečių zonos, 1947 m. grįžęs užsiiminėjo plėšimais¹⁵⁹. Vėliau rajono spaudoje minėti J. Jonis ir A. Ligeika buvo įvardijami „*liaudies gynėjai*“¹⁶⁰.

1948 m. įvairių būrių partizanai rodė kovos aktyvumą. Balandžio 19 d. 3 km nuo Stakliškių partizanai nupjovė 3 telegrafo stulpus, taip nutraukdami ryšį tarp Kauno ir Aukštadvario valsčiaus¹⁶¹. Gegužės 19 d. Popsių kaime nušovė apylinkės tarybos deputatę Genę Radzevičienę¹⁶². Vėliau MGB tardė daug žmonių, norėdama priskirti šį aktą konkrečiam žmogui ir jį nuteisti, bet niekas atsakomybės neprisiėmė.

Negalėjo saugūs jaustis ir ginkluoti sovietų aktyvistai. Birželio 26 d. Stakliškių sribai ir aktyvistai vaikščiojo tikrindami prievoles. Bevaikščiojančiuosius prie Baudėjų miško apšaudė. Tada sužeisti buvo sribai Antanas Bisikirskas, Pranas Raižys ir progimnazijos pionierių vadovė Marija Urbanavičiūtė¹⁶³.

1948 m. rugsėjo 1–2 d. partizanai Ėglis ir Rytas nušovė Pieštuvėnų kaimo gyventoją Stasį Pugačiauską (gim. 1908). Jis girtas vakarėlyje gyrėsi, kad yra milicijos agentas, nors MGB tą neigė¹⁶⁴. Tokią baigtį lėmė jo elgesys. Šis dešimtkiemio įgaliotinis naudojosi padėtimi ir reikalavo iš gyventojų „samagono“. Dar tą pačią dieną partizanai planavo nubauti ir Joną Kostinavičių, bet šis mie-

¹⁵⁴ MGB Prienų apskr. skyriaus viršininko mjr. Ševčenko 1947 m. kovo 7 d. spec. pranešimas LSSR MGB ministrui gen. mjr. Jefimov, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1415, l. 62–63.

¹⁵⁵ Masikonis V. *Ten pat*.

¹⁵⁶ MVD Stakliškių poskyrio viršininko jn. ltn. Bartkaus 1947 m. spalio 11 d. pažyma, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1413, l. 53; MGB Prienų apskr. skyriaus viršininko mjr. Ševčenko 1947 m. spalio 30 d. raštas LSSR MGB 2N valdybos 2 skyriaus viršininkui Figurin, *ten pat*, l. 123.

¹⁵⁷ Agento „Vania“ pranešimas 1948 m. rugs. 24 d., *LYA*, f. K-1, ap. 45, b. 1335, l. 98.

¹⁵⁸ MGB Prienų apskr. skyriaus viršininko mjr. Ševčenko 1947 m. bal. 1 d. raštas LSSR MGB ministrui gen. mjr. Kapralov, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1418, l. 46.

¹⁵⁹ MGB Prienų skyriaus viršininko mjr. Ševčenko 1948 m. geg. 5 d. raštas LSSR MGB ministrui gen. mjr. Kapralov, *ten pat*, l. 68.

¹⁶⁰ Masikonis V. *Ten pat*.

¹⁶¹ MGB Prienų apskr. skyriaus viršininko mjr. Ševčenko 1948 m. geg. 5 d. raštas LSSR MGB ministrui gen. mjr. Kapralov, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1418, l. 68.

¹⁶² MGB Jiezno rajono skyriaus viršininko vyr. ltn. Matuzonio pažyma (1951 m.), *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. P 25352/3, l. 176–6.

¹⁶³ MGB Prienų apskr. skyriaus viršininko mjr. Ševčenko 1948 m. liepos 3 d. raštas LSSR MGB ministrui gen. mjr. Kapralov, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1418, l. 116.

¹⁶⁴ MGB Prienų apskr. skyriaus viršininko mjr. Ševčenko 1948 m. spalio 3 d. raštas LSSR MGB ministrui gen. mjr. Kapralov, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1418, l. 161.

gojo savo daržinėje ir pabėgo¹⁶⁵. To pat mėnesio 10 d. Noreikiškių kaime buvo sušaudytas Juozas Klizas (gim. 1901), dirbantis apylinkės sekretoriumi. MGB pripažinimu, jis užsiiminėjo girtuokliavimu ir kyšininkavimu. Anksčiau buvo atleistas iš pareigų, bet vėl gražintas¹⁶⁶.

1949 m. partizaninės kovos veiksmai sumažėjo, bet jie dar nesiliovė. Gegužės 9 d. Šermukšnio grupė apšaudė dėl valstybinės paskolos į Želkūnusėjusius tris stribus ir aktyvistus. Į koją buvo sužeistas stribas Aleksas Raižys (gim. 1920), likusieji pabėgo. Atvykusi operatyvinė grupė rado sužeistą¹⁶⁷.

1949 m. balandžio 26 d. Lakštingalos būrys sušaudė Pakrovo apylinkės sekretorių Vytautą Račkį, įtartus valstiečius Juozą Klizą, Kajetoną Klizą, Petrą Klizą. MGB neigia, kad jie buvo agentai¹⁶⁸. Bet MGB ir neturėjo pagrindo girtis, neapsaugojusi savo slaptųjų bendradarbių. Nors tiksliai šių gyventojų žūtis priežastis liks neaiški. Šiais ir kitais atvejais pasitaikydavo, jog civilių gyventojų žūtis kaltininkai buvo ne partizanai, o žūtis priežastys ne politinės, o kriminalinio pobūdžio. Kai kurie to laikmečio tyrimai rodo, jog kartais tokių žūčių kaltininkai buvo sovietiniai kariai ar pareigūnai.

Jau silpstant partizaniniam karui, kartais kovotojai imdavosi ir gana ryžtingų veiksmai. Štai 1949 m. birželio 12 d. vidurdienį per Stakliškėse vykusius atlaisdus atėjo du ginkluoti vyrai, kurie nušovė MVD apylinkės įgaliotinį jn. ltn. Joną Lisauską (gim. 1920)¹⁶⁹ ir nesulaikyti pasitraukė.

Dar tais pačiais metais lapkričio 22 d. dingo iš Pieštuvėnų išėjęs apylinkės sekretorius Andrius Zumas (gim. 1896)¹⁷⁰.

Nuo 1950 m. partizanų veiksmai tampa epizodiški, nes jie jau neturėjo jėgų aktyviai kovoti. Bet ir paskutiniai partizanai nenuleido ginklų. 1950 m. buvo sušaudytas Kristapiškio apylinkės pirminkas Pranas Lakštauskas¹⁷¹. 1951 m. kovo 21 d. Popsių kaime partizanas Stepas Skindaras nušovė savo žmoną Janę Skindarienę ir jos motiną Oną Kvedaravičienę, o jos tėvas Pranas Kvedaravičius, sužeistas į ranką, apsimetė negyvu¹⁷². Ar nušautosios buvo įtariamoms išdavystei, ar įvyko šeimos tragedija, neaišku.

1951 m. liepos 8 d. nukautas Stakliškių stribas M. Bagdonavičius¹⁷³. 1951 m. rugsėjo 16 d. po šokių Padriežiškių kaime P. Budra-Nendré nušovė aktyvistą Joną Petrylą (gim. 1898) ir sužeidė aktyvistą Juozą Gylį, atvykusius iš Kauno į Jiezno rajono kolūkius prižiūrėti derliaus nuėmimo. Vėliau dar sumušė Stakliškių MTS traktorininką komjaunuolį Petrą Lukoševičių¹⁷⁴.

¹⁶⁵ MGB Prienų apskr. skyriaus viršininko mjr. Ševčenko 1947 m. rug. 11 d. spec. pranešimas LSSR MGB ministrui gen. mjr. Jefimov, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1420, l. 257.

¹⁶⁶ MGB Prienų apskr. skyriaus viršininko mjr. Ševčenko 1948 m. spalio 3 d. raštas LSSR MGB ministrui gen. mjr. Kapralov, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1418, l. 163.

¹⁶⁷ MGB Prienų apskr. skyriaus viršininko mjr. Ševčenko 1949 m. geg. 30 d. spec. pranešimas LSSR MGB ministrui gen. mjr. Kapralov, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1423, l. 259.

¹⁶⁸ MGB Prienų apskr. skyriaus viršininko mjr. Ševčenko ataskaita apie darbą 1949 m. bal. mėnesį LSSR MGB ministrui gen. mjr. Kapralov, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1424, l. 86–87.

¹⁶⁹ MGB Prienų apskr. skyriaus viršininko mjr. Ševčenko 1949 m. birž. 22 d. spec. pranešimas LSSR MGB ministrui gen. mjr. Kapralov, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1423, l. 193.

¹⁷⁰ MGB Prienų apskr. skyriaus viršininko mjr. Ševčenko ataskaita apie darbą 1949 m. lapkr. mėnesį LSSR MGB ministrui gen. mjr. Kapralov, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 1424, l. (?).

¹⁷¹ Masikonis V. *Ten pat*.

¹⁷² MGB Kauno srities valdybos viršininko plk. Sinycin 1952 m. kovo 31 d. spec. pranešimas LSSR MGB ministrui gen. mjr. Kapralov, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 903, l. 105.

¹⁷³ Anušauskas A., Kučinskas V. *Ten pat*, p. 51.

¹⁷⁴ MGB Jiezno rajono skyriaus viršininko kpt. Kiriupin pažyma (1952 m.), *LYA*, f. K-1, ap. 58, b. 23884/3, t. 2, l. 350-9; Negaliu netylėti (K. Karčiausko pasakojimas), *ten pat*, l. 213.

1951 m. lapkričio 1 d. šeši Vėjo būrio partizanai apšaudė Užguosčio kolūkio kontorą, kur budėjo trys sribai. Apsieita be aukų¹⁷⁵. Tai buvo bene paskutiniai partizanų šūviai į priešininką Stakliškių apylinkėse. Vėliau jau reikėsi tik neginkluoti antisovietiniai veiksmai. Štai 1953 m. liepos 27 d. 5 km nuo Stakliškių buvo aptiktas antisovietinis lapelis¹⁷⁶. Tai greičiausiai padarė jau ne partizanai, nes jie buvo žuvę.

1956 m. Jiezno rajoną sukrėtė dar vienas iki galo neišsiaiškintas įvykis. Lapkričio 6 d. „Šviesiojo kelio“ kolūkio ataskaitinio susirinkimo (skirto Spalio revoliucijos metinėms), vykusio Medžionių pradinėje mokykloje, metu per langą buvo nušautas kolūkio pirmininkas Aleksandras Mazuronis, buvęs Jiezno sribas ir milicijos darbuotojas. Į liudną paminėjimą susirinko net LSSR vadovybė – LKP CK pirmasis sekretorius Antanas Sniečkus, LSSR MVD ministras A. Gailevičius, KGB prie LSSR MT pirmininkas K. Liaudis, nes tuo laiku tai jau buvo išskirtinis įvykis sovietinėje Lietuvoje. Įvykį ėmėsi tirti KGB darbuotojai. Kolūkio pirmininkas buvo nušautas viena taikliai paleista sprogstamąja kulka. Žūtis išgąsdino susirinkusius kolūkiečius, šie išsilakstė ir niekas nieko nematė. Byla tirta ilgai, klausinėti liudininkai, atliktos ekspertizės. Nuo 1957 iki 1983 m. byla buvo atnaujinta tris kartus, vis atsiradus naujiems duomenims. Į KGB akiratį papuolė visi, kas grasino pirmininkui, kas buvo susijęs su pokario kovotojais, kas teikė neaiškius parodymus. Suimti ir tardyti buvo šie apylinkių valstiečiai: Leonas Lipkevičius, Vincas Matikas iš Sundakų kaimo (partizano Skroblo brolis), Vincas Barkauskas (pokario metais gyvenęs nelegaliai), Zigmas Juodis, A. Šeškus ir kt. Tik 1983 m. KGB konstatavo, kad tai galėjo padaryti Kvedariškių kaimo gyventojas Jonas Raižys (gim. 1897), kurio sūnus partizanas Juozas Raižys-Varpelis buvo žuvęs 1948 m., bet pats siuntęs grasinimus pirmininkui. Tačiau įtariamo asmens negalėjo patraukti atsakomybėn, nes jo jau nebuvo tarp gyvųjų¹⁷⁷. Neaišku, ar tai buvo tik KGB noras užbaigti bylą, suradus kaltininką. Sovietinėje literatūroje šis aktas buvo priskiriamas „buržuaziniams nacionalistams“, t. y. partizanas, kas irgi yra abejotina. Greičiau tai buvo asmeninio keršto atvejis.

Išvados

Pirmieji partizanų būriai Stakliškių valsčiuje stichiškai susikūrė 1944 m. rudenį. 1945 m. jie pradėjo jungtis į stambesnius junginius. Valsčiaus teritorijoje galima aptikti trijų partizaninių apygardų kovotojų veiklą. Čia veikė Dainavos, Didžiosios Kovos bei Tauro apygardų ginkluoti partizanai. Aktyviausiai pasireiškė Dainavos apygardos Dzūkų rinktinės Margio grupės kovotojai. Nuo 1949 m. Stakliškių valsčiuje veikė Margio tėvūnijos partizanai. Paskutiniai partizanai išsilaikė iki 1953 m. pradžios.

Pagrindinė jėga, slopinusi rezistencinį judėjimą, buvo sovietiniam saugumui pavaldži vadaus kariuomenė. Jos kiekybinės pajėgos buvo daug gausesnės nei partizanų. 1946 m. Stakliškėse įkurtas pastovus garnizonas. Iš vietinių gyventojų suformuoti kariniai dariniai (sribų būriai) neatliko jokio svarbesnio vaidmens, slopinant partizanų kovą. So-

¹⁷⁵ K. Karčiausko tardymo protokolas 1952 m. vas. 8 d., f. K-1, ap. 58, b. 23884/3, t. 1, l. 41; Negaliu netylėti (K. Karčiausko pasakojimas), *ten pat*, l. 213.

¹⁷⁶ MVD Jiezno rajono skyriaus viršininko jn. ltn. Venckutonio 1953 m. liepos 28 d. spec. pranešimas LSSR MVD ministrui pplk. Vildžiūnui, *LYA*, f. K-1, ap. 3, b. 904, l. 34.

¹⁷⁷ LSSR KGB Tardymo skyriaus ypatingai svarbių bylų vyresniojo tardytojo plk. V. Liniausko 1983 m. geg. 28 d. nutarimas, *LYA*, f. K-1, ap. 43, b. 40, l. 324–328.

vietinis saugumas savo veikloje ypač rėmėsi slaptųjų bendradarbių (agentų ir informatorių) teikiamomis žiniomis.

Didelių mūšių tarp partizanų ir sovietų kariuomenės Stakliškių valsčiuje praktiškai neįvyko. Remiantis agentūriniais duomenimis, vykdytos operacijos prieš negausius partizanų skyrius, taip pat būdavo suimami ryšininkai bei rėmėjai. Partizanų vadus stengtasi likviduoti specialiai paruoštų agentų pagalba. Veikiant kad ir daug gausesnėmis pajėgomis, galutinai palaužti partizaninio judėjimo nesugebėta iki 1953 m. pradžios.

Partizanai dažniausiai vykdė operacijas, kuriomis siekta pagrasinti vietiniams sribams, sovietų pareigūnams bei asmenims, įtartiems bendradarbiavimu su saugumu. Imtasi ir fizinio jų likvidavimo priemonių. Partizanai epizodiškai veikė ir silpsiant partizaniniam karui, t. y. po 1950 m.

Straipsnio rankraštis įteiktas 2008 04 04, serijos „Lietuvos valsčiai“
Mokslo darbų komisijos įvertintas 2009 05 14, skelbti parengtas
2010 02 11.

Straipsnis numatomas spausdinti „Lietuvos valsčių“ serijos monografijoje
„Jieznas. Stakliškės“ (vyr. redaktorius ir sudarytojas Juozas Pugačiauskas).

Straipsnio kalbos redaktorius *Albinas Masaitis*, korektorė *Rasa Kašėtienė*,
anglų k. redaktorius, vertėjas *Aloyzas Pranas Knabikas*.

Straipsnio priedai, skelbiami atskirai (tam skirtuose leidinio skyriuose):

1. Straipsnio santraukos lietuvių ir anglų kalbomis.
2. Žinios apie autorių.

© Skelbiant ar bet koku būdu panaudojant bet kurią svetainės www.llt.lt tekstą ar jo dalį kartu su juo privaloma skelbti interneto svetainės „Lietuvos lokaliniai tyrimai. www.llt.lt“ visą nesutrumpintą pavadinimą, tomo (darbo) sutartinį kodinį pavadinimą, straipsnio autorių, straipsnio pavadinimą, „Lietuvos valsčių“ serijos ir monografijos, kuriai straipsnis parašytas, pavadinimus bei straipsnio pirmojo paskelbimo serijos monografijoje ir jo paskelbimo svetainėje www.llt.lt datas (jei šios datos sutampa, skelbiama viena – paskelbimo svetainėje www.llt.lt data) .